

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๖๙ ตอนที่ ๖๘๑ – ๖๙๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๖๘๑

จะเห็นได้ว่า ถ้าท่านผู้ใดมีความเลื่อมใสในทางที่ถูกแล้ว แต่ผลยังไม่เกิด ก็ให้พยายามรักษาความเลื่อมใสนั้นไว้ อย่าให้เปลี่ยนเป็นความต้องการผลอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะทำให้เกิดมีความเห็นผิดขึ้น เพราะฉะนั้นอย่างแรงกล้า คือ ไม่เลิกความเพียรที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เดียวนี้เอง ไม่เปลี่ยน โดยการลบล้างปัญญาให้คมกล้าด้วยการศึกษา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ จนกว่าวันหนึ่งจะประจักษ์ชัดในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะ ที่จะกระจัดกระจายสภาพธรรมทั้งหลายที่เกิดดับพร้อมกันอย่างรวดเร็วให้เห็นว่าเป็นแต่ละลักษณะ จึงไม่ใช่ตัวตน

ถ้าจิตเจตสิกมากมายดับไปแล้วเมื่อครู่นี้โดยที่ไม่รู้ ก็ต้องเป็นตัวตนอยู่ มีการยึดถือสภาพของจิตเจตสิกเหล่านั้นที่ดับไปด้วยความไม่รู้ นั่นก็คือเรา แต่ถ้าขณะใดที่ระลึกรู้ และแยกลักษณะแต่ละลักษณะให้เป็นแต่ละลักษณะจริง ๆ ไม่รวมกัน ไม่ปนกัน กระจัดกระจายสภาพธรรมที่เคยเกิดรวมกันอยู่ออกเป็นแต่ละลักษณะได้ จะเห็นว่าเป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละลักษณะซึ่งไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ทุกขณะที่กำลังปรากฏเป็นสติปัฏฐาน ระลึกรู้ และเพิ่มความรู้อขึ้นด้วย ควรที่จะระลึกรู้แม้แต่ลักษณะของความตั้งใจ ความเพียร หรือว่าลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏ

ถ. คำว่า มีความเพียรพยายามระลึกรู้ ความเพียรพยายามระลึกรู้มีอยู่ แต่เมื่อมีความเพียรระลึกรู้แล้ว ตัวตนก็ยังคงเดิม ทำงานเราใช้ความเพียร งานชิ้นนี้เราจะทำให้เสร็จใน ๑๐ วัน เราก็ใช้ความเพียรจนสำเร็จได้ แต่เรื่องระลึกรู้ไม่ใช่เรื่องง่าย ยากเหลือเกิน สำหรับรูปเย็น เติบ นิ่ง นอน ที่เขาสอนกันอยู่ ลักษณะเช่นนี้

เพราะว่าเขาไม่ประจักษ์ความเป็นอนัตตาจริง ๆ เขาจึงมีรูปพวกนี้อยู่ ถ้าเขาประจักษ์จริง ๆ รูปพวกนี้จะมีมาได้อย่างไร ย่อมไม่มีแน่ ๆ

ส. เพราะฉะนั้น ก็รักษาความเลื่อมใสในเหตุในผล ในสภาพธรรมที่ได้ฟัง และพิจารณาว่าถูกต้องหรือไม่ และมีความเพียรที่จะระลึกรู้ จนกว่าจะละความยึดถือในตัวตนออกได้

ความเห็นผิดต้องออกได้แน่ แต่จะออกได้เพราะปัญญาเกิดขึ้นรู้ในลักษณะสภาพธรรมเดี่ยวนีที่กำลังปรากฏ มีอะไรปรากฏ ศึกษาทันที รู้ทันที เพิ่มความรู้ยิ่งขึ้น

ถ. ยาก จะศึกษาอย่างไรแล้วแต่คนฟัง ใครจะมีสติปัญญา มีอุบายพิจารณา อย่างอาจารย์บอกว่า มีสติปัญญารู้ความเป็นอนัตตา อาจารย์ใช้คำว่า สภาวะลักษณะที่กำลังปรากฏแต่ละรูปไม่เหมือนกัน ผมก็สังเกตอย่างที่อาจารย์พูดสังเกต สำเนียงให้รู้สภาวะลักษณะแต่ละลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏ ซึ่งนั่นทำให้ผมประจักษ์ความเป็นอนัตตา ความเป็นอัตตาถูกทำลายโดยสิ้นเชิง

ส. โดยสิ้นเชิงเลยหรือ

ถ. ขณะที่รู้ขณะนั้น อัตตาที่เคยยึดถือขณะนั้นไม่มีจริง ๆ พ้นจากขณะนั้นแล้วก็ไปตามเดิมอย่างเก่า ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง

ส. การเจริญสติปัฏฐานจะเห็นได้ว่า เท่าไรก็ไม่พอ แต่ความชำนาญเพิ่มขึ้น ความรู้ชัดเพิ่มขึ้น ที่ชัดหมายความว่า รู้โดยไม่ต้องสังเกตสำเนียงนานเหมือนตอนที่เริ่มพิจารณาลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม คือ มีความเคยชิน มีความคุ้นเคย มีความชำนาญ มีความรู้เพิ่มขึ้น

การรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติ จะทำให้ละความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้ อย่าให้ผิดปกติ

ถ. เจริญพร คุณโยม คำว่า กายในกาย หมายความว่าอย่างไร

ส. หมายความว่า เห็นกายว่าเป็นกาย ไม่มีตัวตนในกาย

ถ. กายนอกกับกายในต่างกันอย่างไร

ส. กายที่ไม่ได้ยึดถือว่าเป็นของเรา เช่น กายคนอื่น ๆ เป็นภายนอก
กายของเราเป็นภายใน

ถ. แล้วเวทนา

ส. ก็เหมือนกัน โดยนัยเดียวกัน

ถ. วิธีเจริญสติ ระลึกรู้กายในกายนั้น ระลึกรู้ไปทั้งกายเลยหรือ

ส. ไม่ต้องห่วงว่า กายในหรือภายนอก เวทนาในหรือเวทนานอก อะไร
กำลังปรากฏ ไม่ลืม คือ ระลึก ศึกษา รู้ลักษณะที่แท้จริงของสิ่งที่กำลังปรากฏเท่านั้น

ถ. ระลึกรู้เฉพาะกายอย่างเดียว

ส. ไม่ได้เจ้าค่ะ ไม่มีการบังคับจำกัดว่าเฉพาะอย่างนั้นเฉพาะอย่างนี้
แล้วแต่อะไรกำลังปรากฏทางไหน ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือ
ทางกาย หรือทางใจ

ถ. เวทนาเกิดขึ้นก็ระลึกรู้ จิตเกิดขึ้นก็ระลึกรู้ ธรรมเกิดขึ้น ...

ส. ทุกอย่างที่กำลังปรากฏ เกิดขึ้นแล้วดับไปอย่างรวดเร็ว ถ้าไม่ระลึกรู้จะ
ได้อย่างไรว่า เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และก็ดับไปแล้ว หหมดไปแล้ว ไม่ใช่เรา
ความสุขเมื่อครูนี้อีกไม่ใช่เรา ความทุกข์เมื่อครูนี้อีกไม่ใช่เรา แม้ความสุขเดี๋ยวนี้ ความ
ทุกข์เดี๋ยวนี้ ก็ไม่ใช่เราเช่นเดียวกัน

ถ. ข้อนี้เข้าใจ เมื่อคืนอาตมาฟังเทปอาจารย์ มีโยมคนหนึ่งถามว่า เวลา
เห็น แต่เห็นเป็นสีอันวิเศษต่าง ๆ อาจารย์ก็บอกว่า มีสติระลึกรู้ได้ขณะที่เห็นนั้น จะ
เห็นเป็นอะไรก็แล้วแต่

ส. ปกติเจ้าค่ะ

ถ. ระลึกได้ใช่ไหม

ส. แน่นนอนเจ้าค่ะ เพราะว่าเป็นสภาพธรรมแต่ละลักษณะต่างกัน ถ้ากำลัง
นึกถึงสัจจธรรมรูปร่างก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นอาการลักษณะของวัตถุเจตสิก เป็นสภาพตริก
นึกถึง ซึ่งไม่ใช่สภาพเห็น

ถ. ไม่ใช่จะเจาะจงเฉพาะแต่รู้สืออย่างเดียว

ส. บังคับไม่ได้ แต่ต้องเจริญความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่เกิดดับสืบต่อกันว่าไม่ใช่ธรรมอย่างเดียวกัน จึงจะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปเฉพาะอย่าง ๆ ได้

ถ. ระลึกรู้นี้ ระลึกรู้อะไร ระลึกรู้สี รู้สีอะไร สีมีมากมายหลายอย่าง คำว่า สติระลึกรู้ คือ ระลึกตรงสภาวะของรูปทางตาใช่ไหม ไม่ใช่ระลึกรู้สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีดำ ระลึกรู้สภาวะของลักษณะของรูปใช่หรือไม่

ส. รู้ในสภาพที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ ไม่ต้องไปตรึกนึกถึงอะไรเลย มีสภาพธรรมปรากฏทางตา เป็นลักษณะของธรรมอย่างหนึ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น ความหลง ความไม่รู้ ทำให้ไประลึกถึงรูปร่าง

ถ. ถ้าตรงต่อลักษณะทางตา ที่จะรู้ต่อไป อะไรจะปรากฏ

ส. สภาพธรรมปรากฏแล้ว อย่างอื่นก็มี

ถ. ผมไม่ได้หมายความว่าอย่างนี้ ผมหมายความว่า ความเป็นอนัตตาจะปรากฏใช่ไหม

ส. ยังไม่ทันที่ทันใด อย่าคิดว่าจะทันที่ทันใดได้ ค่อย ๆ ศึกษา ค่อย ๆ เริ่มรู้ไปเรื่อย ๆ ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาไม่หวังว่าอะไรจะปรากฏ แต่รู้ว่าคุณรู้เพิ่มขึ้นหรือเปล่า จุดสำคัญ คือ ความรู้ที่เพิ่มขึ้น สภาพธรรมไม่เปลี่ยนแปลง ทางตาก็คงปรากฏอย่างนี้ แต่ปัญญารู้หรือเปล่าในลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมที่ปรากฏ

เสียงกับการคิดถึงความหมายของเสียง คือ คำต่าง ๆ ปัญญารู้หรือเปล่าในลักษณะของเสียงซึ่งต่างกับขณะที่กำลังนึกถึงคำ นึกถึงความหมาย เพราะฉะนั้นปัญญาจะต้องอบรมให้รู้ในสิ่งที่ปรากฏตามปกติ

ถ. รู้สึกว่า ทวารตาเป็นปัญหามากเหลือเกินสำหรับผู้ปฏิบัติใหม่ ๆ ขณะที่เห็นนี้รู้สึก เห็นสีแดง สีเขียว หรือเห็นเป็นโต๊ะเก้าอี้ไปเลย คำว่า เห็นเฉย ๆ มีการเห็นเกิดขึ้นกับสิ่งที่ปรากฏ เหมือนกับเส้นผมบังภูเขา พอเห็นแล้ว ก็เห็นภูเขาก่อนทุกทีเลย ใหม่ ๆ เป็นอย่างนี้ ต้องใช้เวลา และต้องพยายามเจริญสติมากจริง ๆ ป่อยจริง ๆ

ส. ในขั้นต้น ลองพิจารณาถึงความต่างกันของขณะที่เห็นแล้วไม่สนใจ มีไหมขณะที่เห็นก็เห็น แต่ไม่สนใจ มีไหมในวันหนึ่ง ๆ

ถ. ไม่สนใจ ก็มี แต่เป็นโมหะ

ส. ต่างกันที่ว่า เห็นแล้วไม่สนใจด้วยโมหะ กับเห็นแล้วไม่สนใจเพราะรู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา

อีกอย่างหนึ่ง ท่านผู้ฟังจะสังเกตได้ว่า ถ้ามีการระลึกถึงลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรมทางทวารอื่น จะทำให้สามารถแยกการที่จะรู้ว่าเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาต่างกับขณะที่ตรีนึกถึงรูปร่างสัณฐานด้วยความทงจำ ในความอ่อนหรือความแข็ง ในความเป็นกลุ่มก้อน ในความเป็นตัวตน เพราะรู้ว่าการตรีนึกถึงรูปร่างมีได้

อย่างเวลาที่กระทบสัมผัส คนที่ชำนาญมากสามารถที่จะรู้นิมิตอนุพยัญชนะของสิ่งที่กระทบว่าเป็นหยกชนิดใด โดยเพียงการกระทบสัมผัสจากลักษณะของความเย็น ของธาตุซึ่งมีส่วนผสมต่างกัน เพราะฉะนั้น นิมิตอนุพยัญชนะของรูปทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย มี แต่เวลาที่จะเป็นความรู้ชัดว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเท่านั้น คือ ไม่สนใจในนิมิตอนุพยัญชนะ สนใจในสภาวะลักษณะ คือ สภาพที่อ่อนว่าเป็นอ่อน สภาพที่แข็งว่าเป็นแข็ง และก็มีสติเฉพาะหน้า ไม่ไปเกี่ยวโยงกับทวารอื่นด้วย ทีละทวาร ตัดขาดไปเป็นทวาร ๆ

ถ. หมายความว่า การเจริญสตินี้ คือ เจริญอยู่ในทวารทั้ง ๖

ส. ทีละทวาร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ถ. อาจารย์กล่าวว่า เห็นแล้วก็ไม่สนใจ คือ เกิดความรู้แต่ไม่สนใจ ไม่ใช่โมหะ ผมนึกถึงที่อาจารย์เคยสอนไว้ในเรื่องโลกมูลจิตทวิภูตวิปยุตต์ที่ว่า จิตรู้ว่าเป็นสี แต่ก็ยังโลกอยู่ ยังคงชอบได้ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นแค่สี จะต่างกันอย่างไร

ส. เพราะว่าลักษณะของโลภะ เป็นสภาพที่ยินดีพอใจติดข้อง ไม่ใช่ความเห็นผิด ความเห็นนั้นเป็นตัณหาเห็น ส่วนความพอใจก็เป็นเรื่องของความพอใจ สภาพธรรมต่างชนิด เกิดขึ้นทำกิจต่างกัน โลภะขณะใดที่เกิดขึ้นก็ทำกิจพอใจติดข้อง ยึดมั่นทนที่ด้วยความยินดี ด้วยความชอบใจ ไม่เกี่ยวข้องกับความเห็นใด ๆ

เลย มีแต่ลักษณะที่เพิลิดเพิลินยินดีพอใจในสิ่งที่ปรากฏ แต่ความเห็นก็เป็นความเห็นที่ยึดมั่นถือถือทีเดียวว่า สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น

ถ. ผมมีความรู้สึกว่ โลกจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อเห็นรูปทางตากดี ได้ยินเสียงทางหูก็ดี ได้กลิ่นทางจมูกก็ดี ลิ้มรสทางลิ้นก็ดี สัมผัสทางกายก็ดี เมื่อรับรู้ัญญติ โลกจะจึงจะเกิด

สุ. ก่อนบัญญัติโลกะก็เกิดแล้ว นั่งเฉย ๆ ยังไม่ต้องคิดเลย ถ้าไม่การเห็น หายไปเลย เสียตายไหม โลกที่เคยเป็นโลก ที่เคยเป็นตัวเราของเรา ไม่มีอะไรเหลือเลยสักอย่างเดียว เห็นก็ไม่เห็นอีกต่อไป ได้ยินก็ไม่มี ได้กลิ่นก็ไม่มี สีสันวัณณะทั้งหลายก็หมด เสียงก็หมด รสก็หมด กลิ่นก็หมด ไม่เหลืออะไรอีกแล้ว จะประหวั่นพรั่นพรึงใหม่ว่า เป็นการสูญเสียที่ใหญ่ที่สุด

นี่คือการยึดมั่นในตัวตน และความพอใจในทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

โดยมากทุกคนพอที่จะมองเห็นลักษณะของโลกระอย่างแรง เป็นต้นว่า เดินไปเห็นของตั้งหลายอย่าง ยังไม่อยากจะซื้อ ยังไม่อยากได้ แต่บางอันชักสนใจ อยากจะซื้อ อยากจะได้ ในขณะที่นั้นเห็นโลกระที่มีกำลังถึงขั้นต้องการที่อยากจะซื้อ อยากจะได้ แต่ว่าก่อนนั้นมีโลกระหรือเปล่า หรือว่าไม่มีเลย มี ตลอดเวลา แต่ไม่ใช่อย่างี่ปรากฏให้เห็นในลักษณะที่ว่ เป็นความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด

เพราะฉะนั้น เวลาที่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน จะเห็นสภาพของกิเลสต่าง ๆ ขึ้น เวลาที่เกิดปรากฏแรง ก็เป็นสภาพกิเลสชนิดหนึ่ง เวลาที่ไม่แรงอย่างนั้น ก็ยังเป็นลักษณะของโลกระได้ เป็นลักษณะของความยินดีพอใจที่เกิดพร้อมกับอุเบกขาเวทนา เป็นความรู้สึกเฉย ๆ ไม่รุนแรงถึงกับทำให้ปรากฏเป็นสภาพของความพอใจ หรือความยินดีอย่างมาก นี่เป็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่ต้องรู้ทั่วจริง ๆ

ถ. คำว่า อุเบกขา ในที่นี้หมายความว่า พอใจนิดเดียวหรือ

สุ. เป็นความรู้สึกเฉย ๆ เป็นความรู้สึก ไม่ใช่โสมนัส ไม่ประกอบด้วย ความปีติ

ถ. เป็นอุเบกขา

ส. เฉย ๆ เรื่อย ๆ

ถ. ก็เมื่อครูอาจารย์กล่าวว่า พอใจนิดหน่อย ไม่ถึงกับปรากฏออกมา

ส. ความพอใจมี แต่ไม่ได้เกิดพร้อมกับความรู้สึกโสมนัสยินดี ความพอใจนั้นมีแน่นอน มีความพอใจอยู่

ถ. ความพอใจนั้น ไม่ใช่โสมนัสหรือ

ส. ไม่ใช่ เป็นโณภะ นี่เป็นความละเอียดของธรรมซึ่งแยกได้จริง ๆ และผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานสามารถที่จะรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรม อุชุปฏินันโน เป็นผู้ปฏิบัติตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ อกุศลเป็นอกุศล กุศลเป็นกุศล เวลาที่เพื่อนฝูงได้ดีมีสุข ผู้ตรงต้องระลึกถึงลักษณะของจิตในขณะนั้นว่า เป็นกุศลที่มุกิตายินดีด้วย หรือว่าเป็นโณภะ ชอบใจที่เป็นเพื่อนของเราที่ได้ดี เพราะฉะนั้น โณภะกับเมตตาต่างกันที่ว่า สภาพของเมตตาเป็นกุศล แต่สภาพของโณภะเป็นอกุศล

ถ. อาจารย์แนะนำให้ไม่ใส่ใจ แต่ไม่ได้อธิบายโดยละเอียดว่า การไม่ใส่ใจนั้นคืออย่างไร การไม่ใส่ใจนี้ ผมคิดเองว่า เป็นการไม่ได้โยนิโสมนสิการ เมื่อไม่ได้โยนิโสมนสิการ ก็ควรจะโยนิโสในอะไร และควรจะไม่ใส่ใจในอะไร ขอให้อาจารย์อธิบายโดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง

ส. ไม่ใช่ไม่ใส่ใจเฉย ๆ แต่ไม่ใส่ใจ เพราะขณะนั้นรู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

สำหรับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน อาจจะคิดว่า ทำเป็นไม่ใส่ใจ คงจะได้ แต่ถ้าทำเป็นไม่ใส่ใจ ก็ปรากฏว่า ไม่ใช่ความรู้อะไร เพราะว่าเป็นลักษณะของตัวตนที่ทำเป็นไม่สนใจ หรือว่าทำเป็นไม่ใส่ใจ แต่ว่าขณะที่จะเป็นการเจริญปัญญาจริง ๆ ไม่สนใจ และไม่ใส่ใจได้ เพราะว่าเริ่มรู้ เริ่มระลึกได้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งแน่นอน หลับตาแล้วไม่ปรากฏ

ถ. คำว่า ไม่ใส่ใจ ผมคิดว่าคงจะไม่ใส่ใจในบัญญัติธรรมมากกว่า คงจะไม่ได้หมายความว่า ไม่มีสติระลึกถึงสภาพสภาวะธรรมนามและรูป

ส. การตรึก หรือคิดนึกมีหลายชั้น ยังไม่ทันที่จะคิดเป็นคำเป็นเรื่อง คิดถึงรูปร่างลักษณะของสิ่งที่ปรากฏก็ได้ เพราะฉะนั้น จึงมีการเห็น เป็นสภาพธรรมขณะหนึ่งซึ่งเพียงเห็นจริง ๆ และสิ่งที่ปรากฏทางตาก็เป็นสิ่งที่ป็นอารมณ์ เป็นสิ่งที่ถูกเห็นในขณะนั้นเท่านั้น ไม่เกินกว่านั้น หลังจากนั้นแล้ว จะมีการตรึก วิตกเจตสิกนึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏ แม้ว่าจะยังไม่นึกถึงคำ

ณ. คำว่า นึกถึงรูปร่างสัณฐานที่ปรากฏ โดยปกติแล้วไม่ต้องตั้งใจ ไม่ต้องจงใจ ไม่ต้องทำอะไร เป็นปกติ เป็นชีวิตประจำวัน เป็นอยู่อย่างนี้ คือ ฐัมมัญญิตี พอเห็นปั๊บ อะไรเป็นอะไร รู้เรื่องหมด ชำนาญมากที่สุดไม่มีอะไรชำนาญเท่า

ส. ถ้ายังคงแยกไม่ออก การที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน ก็มีไม่ได้

๖๘๒

สำหรับผู้ที่จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน ได้เด็ดขาดเป็นสมุจเฉท จะต้องอบรมเจริญปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะ อย่างที่ท่านผู้ฟังกล่าวว่า ท้นที่ที่เห็นก็นึกถึงรูปร่างสัณฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวัน เพราะว่าไม่ได้อบรมเจริญสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกัน ด้วยเหตุนี้ถ้ายังคงเหมือนปกติประจำวันที่ไม่ได้อบรมเจริญปัญญาให้เพิ่มความรู้ขึ้น ก็จะไม่มีการละ การคลาย ถ้ายกอนการยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏได้ จนกว่าปัญญาจะรู้ตรงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะจริง ๆ

อย่างเช่น ทางหู มีการได้ยินเสียงต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยให้มีการตรึกนึกถึงคำต่าง ๆ ตามเสียงสูงเสียงต่ำที่ได้ยิน ถ้ายังแยกไม่ออก ปัญญาไม่รู้ตรงลักษณะสภาพของธรรมแต่ละอย่างว่า ได้ยินเป็นสภาพธรรมที่เพียงได้ยิน ส่วนการนึกถึงคำ เรืองราวต่าง ๆ หลังจากที่ได้ยินนั้นไม่ใช่การได้ยินแล้ว ถ้ายังแยกไม่ออก จะดับการยึดถือสภาพธรรมว่า เรากำลังได้ยินเสียงคนนั้นคนนี้กำลังพูดได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น เรื่องของการอบรมเจริญปัญญาเป็นเรื่องที่จะต้องฟัง ศึกษา พิจารณา ไตร่ตรอง ประพฤติปฏิบัติตามที่ละเอียดที่ละน้อย จนกว่าปัญญาจะคมกล้าขึ้น อย่างการคิดนึก ถึงไม่ได้ยินก็นึกได้ ไซ้ไหม คำเดียวกัน เรื่องเดียวกัน ได้ยินคำว่า “เรื่องเดียวกัน” ก็มีการตรึกถึงคำว่า “เรื่องเดียวกัน” ซึ่งต่อไปไม่ได้ยินเสียงอะไรเลย แต่ก็ยังนึกถึงคำว่า “เรื่องเดียวกัน” ในใจได้

การนึกถึงคำว่า “เรื่อง” การนึกคำว่า “เดียว” การนึกถึงคำว่า “กัน” มีได้ แม้ไม่ได้ยิน เพราะว่าสภาพที่มีจริง เป็นสภาพที่ตรึกนึกถึงคำ แต่หลังจากที่ได้ยินเสียง “เรื่องเดียวกัน” และการได้ยินดับไปแล้ว การตรึกถึงคำว่า “เรื่อง” ตรึกถึงคำว่า “เดียว” ตรึกถึงคำว่า “กัน” ก็เหมือนกับเวลาที่ไม่ได้ยินเสียงเลย เพราะว่าเป็นการนึก

ถึงคำว่า “เรื่องเดียวกัน” หลังจากที่ได้ยินเสียง “เรื่องเดียวกัน” ไปแล้ว คือ แม้จะไม่ได้ยินเสียง “เรื่องเดียวกัน” แต่การนึกถึงคำว่า “เรื่องเดียวกัน” ก็ยังมีได้

เพราะฉะนั้น จะต้องอบรมที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมตรงตามความเป็นจริง ประจักษ์แจ้งแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะซึ่งเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว จนกว่าปัญญาจะคมกล้าสามารถที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพที่เป็นอนัตตาของธรรมแต่ละลักษณะ ซึ่งจะปรากฏกับปัญญาที่อบรมเจริญจนกระทั่งคมกล้าจริง ๆ

ปัญญานิด ๆ หน่อย ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ ไม่สามารถที่จะประจักษ์ลักษณะที่ต่างกันและเกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วได้ ด้วยเหตุนี้จึงต้องอบรม ขึ้นอยู่กับการอบรมเจริญขึ้นจนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่เป็นอนัตตาจริง ๆ เกิดดับจริง ๆ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลจริง ๆ

ถ. ในขณะที่ได้ยินคำว่า “เรื่องเดียวกัน” หลังจากที่ได้ยินแล้ว ก็นึกถึงคำที่ได้ยินว่า “เรื่องเดียวกัน” ขณะนั้นเราจะไม่ได้ใส่ใจอะไร และควระโยนิโสอย่างไร

ส. ถ้าใส่ใจ ก็ยึดถือในความหมายของ “เรื่องเดียวกัน” เป็นเรื่องหนึ่งเรื่องใดจริงจังทีเดียว แต่เวลาที่สติเกิด รู้ว่าขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่เพียงนึกถึงคำนั้นคำว่า “เรื่อง” และกัณฑ์ ที่จะนึกว่า “เรื่อง” และไม่ดับ เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น เป็นเพียงสภาพธรรมของจริงที่เพียงเกิดขึ้นนึกถึงคำนั้น และกัณฑ์นั้นคือการไม่ใส่ใจที่จะยึดมั่นในความหมายว่า เป็นเรื่องเดียวกันนั้นจริง ๆ เป็นเรื่องจริง ๆ จัง ๆ แต่รู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้น นึกถึงคำนั้นและกัณฑ์ เพราะฉะนั้น การที่จะรู้สภาพธรรมแต่ละลักษณะละเอียดขึ้น เพิ่มขึ้น ทัวขึ้น จะทำให้เข้าใจถึงความหมายของพยัญชนะที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นผู้อยู่ผู้เดียว

ผู้เดียวจริง ๆ ในขณะที่นามธรรมกำลังตรึงนึกถึงคำว่า “เรื่อง” ไม่มีอะไรเลย ไม่มีคน ไม่มีสัตว์ ไม่มีสิ่งของ ไม่มีวัตถุ เป็นแต่เพียงสภาพนามธรรมที่กำลังนึกถึงสิ่งนั้นสิ่งเดียวเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น ที่คิดว่าเป็นคน สัตว์ หรือโลกกว้างใหญ่ เป็นสิ่งต่าง ๆ มากมาย ก็ปรากฏเพียงชั่วขณะที่คิดถึงสิ่งนั้น ๆ เกิดขึ้น และกัณฑ์ไป

ถ. มีเหตุให้มีการนึกใหม่

ส. มี

ถ. เหตุแห่งการนึก เกิดจากการติดในสมมติบัญญัติหรือเปล่า

ส. ทุกอย่างต้องเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ถ้ายังไม่ได้ศึกษา เป็นเด็กเพิ่งเกิดใหม่ ยังไม่มีคำอะไรเลย มีการเห็นและก็นึกถึงรูปร่างสัณฐานของสิ่งที่เห็น แต่ไม่รู้ว่าสิ่งนั้นเรียกว่าอะไร

ถ. อย่างเห็นสีได้ต่อเมื่อมีแสง ไข่มใหม่ ถ้าสิ่งปัจจัยไม่ปรุงแต่งพร้อม สี คือการเห็นก็ปรากฏไม่ได้

ส. เวลาที่ใช้คำว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่แยกสี ไม่แยกแสง

ถ. ยังไม่แยก แต่สีจะปรากฏได้ก็เฉพาะมีแสง

ส. นั้นเป็นเรื่องนึก แต่ว่าขณะนี้กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางตา จะเป็นสี หรือเป็นแสงอะไรก็ตามแต่ สิ่งที่สามารถปรากฏทางจักขุปสาทได้เป็นของจริง เพราะฉะนั้นขณะที่ไม่ใส่ใจ ไม่ใส่ใจทำเป็นไม่สนใจ หรือว่าทำเป็นไม่ใส่ใจ แต่เพราะว่าระลึกได้ รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น เท่านั้นจริง ๆ ขณะนี้เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น

ถ. ที่ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้นจริง ๆ อาจารย์หมายความว่าความเป็นอนัตตาเท่านั้นหรือเปล่า

ส. อนัตตา ไม่ใช่เป็นคำ แต่หมายความว่าถึงลักษณะทั้งหลายที่มีจริงเกิดขึ้นปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

ถ. (ฟังไม่ชัด)

ส. ทำไมไปติดที่คำว่า อนัตตา ขณะที่สภาพธรรมใดกำลังปรากฏโดยลักษณะนั้นจริง ๆ นั่นคือความหมายของอนัตตา โดยไม่ต้องใช้คำว่า อนัตตา

อย่างเช่น ได้ยินเสียง ถ้ามีสติระลึกว่าสภาพที่รู้เสียงมีจริง สามารถที่จะเข้าใจลึกซึ้งถึงลักษณะของธาตุรู้ อากาโรรู้ ซึ่งไม่ใช่ลักษณะของเสียงที่ปรากฏ ขณะนั้นสภาพที่รู้นั้นเองมีลักษณะความเป็นอนัตตาแล้วที่จะให้รู้ เพราะว่าเป็นแต่เพียงสภาพรู้

เพราะฉะนั้น เมื่อรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม นั่นคือความหมายว่า รู้ในความเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน เพราะเหตุไร เพราะเมื่อรู้ว่าเป็นนามธรรม จึงเป็นอนัตตา เมื่อรู้ว่าเป็นรูปธรรม จึงเป็นอนัตตา ไม่ใช่เอาอนัตตามาก่อน แต่รู้ลักษณะที่เป็นนามธรรม รู้ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เมื่อรู้ว่าเป็นนามธรรม จึงเป็นอนัตตา เพราะว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธรรม เมื่อรู้ว่าเป็นรูปธรรมจึงเป็นอนัตตา เพราะว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นรูปธรรม

จะเห็นได้ว่า การพูดถึงเรื่องของสติปัฏฐานเท่านั้นไม่เพียงพอ เพราะว่าสภาพธรรมละเอียดมาก และมีปัจจัยเกิดขึ้นต่าง ๆ กัน ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมและพระวินัย ก็แสดงถึงลักษณะของสภาพธรรมที่วิจิตร ที่ละเอียด ที่ต่างกันไป ไม่มีใครสามารถที่จะทราบได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไป แต่ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นก็ตาม สติสามารถที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น และปัญญาก็ต้องรู้จริง ๆ ละเอียดขึ้น ทักษิณ ตามเหตุการณจริง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นกับแต่ละท่าน

ใน **ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค สังคิตติสูตร หมวด ๑๐ เรื่องนาถกรณธรรม ๑๐ อย่าง** คือ ธรรมที่เป็นที่พึง มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สรรวมระวางในพระปาติโมกข์ถึงพร้อมด้วยมรรยาตและโคจรอยู่ มีปรกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล สรรวมระวางในพระปาติโมกข์ถึงพร้อมด้วยมรรยาตและโคจรอยู่ มีปรกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม ฯ

ธรรมที่เป็นที่พึง ไม่ใช่เฉพาะพระภิกษุที่เป็นเพศบรรพชิตเท่านั้นที่จะมีธรรมเป็นที่พึง ทุกท่านที่เกิดมาแล้วที่จะเจริญกุศล ที่จะขัดเกลาจิตใจ ก็จะต้องมีธรรมที่เป็นที่พึง ที่อาศัย ที่จะประพฤติปฏิบัติตามด้วย

สำหรับพระภิกษุ เป็นผู้ที่จะขัดเกลากิเลสโดยละเอียดทั้งทางกาย ทางวาจา โดยประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่ขัดเกลามากจริง ๆ ถึงพร้อมด้วยมรยาทและโคจร นอกจากจะเป็นการกระทำที่เหมาะสมทางกาย ทางวาจา ก็จะต้องมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสถูกต้องตามควรแก่สมณเพศ

สำหรับฆราวาสก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่จะประพฤติขัดเกลากิเลส อบรมเจริญปัญญาให้ยิ่งขึ้น จะห้ามการที่จะถึงพร้อมด้วยมรยาทและโคจรไม่ได้ แต่ว่าเมื่อไม่ได้มีเจตนาที่จะขัดเกลากิเลสในเพศของบรรพชิต ก็อบรมเจริญสติปัฏฐานในเพศของฆราวาส และเห็นภัยในโทษของอกุศลธรรมทั้งหลาย แม้ว่าจะไม่เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อยอย่างเช่นผู้ที่เป็นพระภิกษุ แต่เวลาที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็จะเพิ่มการเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อยเพิ่มขึ้น

เวลาที่อกุศลจิตเกิดขึ้น ถ้าสติไม่ระลึกรู้จะเห็นภัยในโทษของอกุศลนั้น ๆ ใหม่ว่าอกุศลมีหลายชั้น ยังไม่ถึงขั้นทุจริตกรรมหรืออกุศลกรรมก็จริง แต่เกิดแล้วน่ารังเกียจแล้ว สภาพของอกุศลธรรมทั้งหมดน่ารังเกียจ ถ้าหิริเจตสิกไม่เกิดก็ไม่รังเกียจ ถ้าโอตตปปะไม่เกิด ก็ไม่กลัวในโทษของอกุศลนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าสติไม่เกิด ไม่สามารถที่จะระลึกรู้ได้ว่า อกุศลธรรมนั้นน่ารังเกียจจริง ๆ เนื่องจากเป็นผู้ที่ชินต่ออกุศลธรรมมาก ชินกับโลภมูลจิต ไม่กลัวเลย เท่าไรก็ไม่กลัว ตราบใดที่ยังไม่เป็นทุจริตกรรม ยังไม่เป็นอกุศลกรรม โทสมูลจิตก็เช่นเดียวกัน เป็นเหตุให้เกิดกายวาจาที่ไม่น่าดูเลย ปราศจากเมตตา เมื่อสติไม่เกิดขึ้นระลึกรู้ หิริจะละอาย และโอตตปปะจะกลัวในโทษของอกุศลนั้นได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจะเริ่มเห็นภัยในโทษของอกุศลธรรม แม้ว่าจะยังไม่สามารถที่จะดับได้เป็นสมุจเฉท เพราะว่ายังไม่ได้บรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี หรือพระอรหันต์ แต่ก็เริ่มเห็นภัยในโทษของอกุศลแล้ว และยิ่งเจริญสติปัฏฐานมาก สภาพของสังขารชั้นทั้งหลาย เช่น โลภเจตสิกก็ดี โทสเจตสิกก็ดี อิสสาเจตสิกก็ดี มานะเจตสิกก็ดี มัจฉริยะเจตสิกก็ดี สภาพธรรมทั้งหมด สติจะระลึกรู้ตรงลักษณะนั้น ๆ และก็จะกำจัดกระจายลักษณะ

ของสภาพธรรมที่เกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็วเป็นแต่ละลักษณะ เมื่อเป็นแต่ละลักษณะซึ่งหาความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนไม่ได้แล้ว ปัญญาจะเพิ่มขึ้น จนกระทั่งพร้อมที่จะเป็นปัจจัยให้วิปัสสนาญาณเกิดขึ้นขณะใด ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นจะปรากฏกับปัญญาที่ได้อบรมเจริญคมกล้าแล้วตามความเป็นจริงของลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ แต่ละอย่าง

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่พระภิกษุ แต่เป็นผู้ที่จะขัดเกลากิเลส ก็ให้เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อยเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นเหตุให้เป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร

ถ. ผมเคยปฏิบัติมา คือ ผมจะพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ทุกอย่างในโลกนี้เป็นแต่เพียงสมมติบัญญัติที่มนุษย์ตั้งขึ้น โดยหามีค่าตามความเป็นจริงไม่ เมื่อพิจารณาเนื่อง ๆ อย่างนี้ รู้สึกว่าโลภะคลายลง อย่างนี้จะเป็นการเจริญสติปัฏฐานที่ถูกต้องไหม

ส. เป็นขั้นคิด

ถ. เป็นขั้นเบื่องตันได้ไหม

ส. ถ้าเป็นขั้นเบื่องตันจะต้องรู้ว่า ขณะใดที่สติเกิดขึ้นระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมอะไร ทางไหน ทางตาอย่างหนึ่ง ทางหูอย่างหนึ่ง ทางจมูกอย่างหนึ่ง ทางลิ้นอย่างหนึ่ง ทางกายอย่างหนึ่ง

ถ. เมื่อวันพระที่แล้ว นั่งอยู่หน้าพระประธานในโบสถ์ มีกลีบดอกไม้หล่นอยู่ข้างหน้าดิฉัน เป็นดอกแก้วที่ดิฉันชอบ จึงเก็บกลีบดอกไม้ที่หล่นมาใส่มือ พอหยิบขึ้นมาสตริระลึกได้ว่า โลภะเกิดขึ้น อยากเอามาดม

ส. ขณะที่รู้สึกตัว ก็เห็นในสภาพของโลภะ

ถ. ซึ่งน่ารังเกียจ

ส. วันหนึ่ง ๆ ที่ไม่รู้สึกตัวนี้ก็มาก เพราะฉะนั้น ความน่ารังเกียจจะทับถมกันมากสักเท่าไร

ถ. มีผู้หญิงคนหนึ่งนัยน์ตาเขาเสีย เขาไปที่วัดแทบทุกวันพระร่วมกับพวกดิฉัน เขาสนใจในการเจริญสติ และฟังธรรมบรรยายของอาจารย์ทางวิทยุ อยู่มาวันหนึ่งก็มาถามดิฉันว่า เวลาเขานั่งขงทาน ก็เจริญสติไป ใจก็สงบสบาย ดิฉันก็ถามว่า

เคยเจริญสติอะไรมาก่อนไหม เคยทำกัมมัฏฐานอะไรมาก่อนไหม เขาก็ว่า เคยเมื่อครั้งอายุยังน้อยไปกับยายที่วัด ไปเจริญสติแบบจิตสงบ และก็ติดอารมณ์นั้นมา

ส. เรื่องความสงบเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะได้พิจารณาโดยละเอียด เพราะถ้าไม่ได้ศึกษาโดยละเอียดจริง ๆ แล้ว สภาพของโลภะอย่างละเอียดจะปรากฏเหมือนความสงบ

ถ. ดิฉันถามเขาว่า เวลาจิตสงบแล้วชอบไหม เขาบอกว่า ชอบ ดิฉันก็บอกว่า นั่นเป็นลักษณะของโลภะ เขาก็บอกว่า เดียวนี้ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น คือ ไม่ไปจดจ้องอยู่ที่อารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งโดยเฉพาะ

ส. การเจริญสมถภาวนาก็ดี วิปัสสนาภาวนาก็ดี จะต้องเจริญด้วยปัญญา ถ้าปัญญาไม่เกิดร่วมด้วยในขณะนั้น เพียงไปนั่ง ๆ และบอกว่าสงบ นี่เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย

ในขณะที่ให้ทาน มีใครรู้บ้างว่า ขณะนั้นสงบจากโลภะจึงให้ได้ ลักษณะของความสงบของจิตที่ปราศจากโลภะ โทสะ ในขณะที่ให้ทาน ไม่ได้ปรากฏเป็นที่สังเกตของผู้ที่ไม่ได้ตรองหรือผู้ที่ขาดปัญญา เพราะฉะนั้น จะไปเจริญความสงบได้อย่างไร ในขณะที่มีเมตตา สงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่น ถ้าเป็นญาติพี่น้องเพื่อนฝูงช่วยมาก แต่นั่นด้วยโลภะหรือว่าด้วยเมตตา ถ้าเป็นคนอื่นซึ่งไม่รู้จักเลย ไม่มีความผูกพัน ไม่ใช่การช่วยเหลือด้วยการหวังผลตอบแทนแม้เล็กน้อยเพียงความผูกพัน นั่นเป็นลักษณะของเมตตาซึ่งปราศจากความหวังผล ปราศจากความต้องการเครื่องตอบแทน เป็นลักษณะความสงบของจิต แต่ถ้าไม่ศึกษา ไม่รู้ลักษณะของจิตที่สงบในขณะนั้น จะเจริญเมตตาให้สงบขึ้นได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น การที่แต่ละท่านจะไปนั่ง ๆ และบอกว่าสงบแล้ว เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้เลย ถ้าไม่ได้ศึกษา รู้ลักษณะสภาพความสงบของจิตในขณะที่สงบ ซึ่งต้องเป็นขณะที่เป็นกุศล

บางท่านคิดว่า อยู่บ้านคนเดียวเจียบ ๆ หรืออยู่ตามป่า ตามเขา ดูพระอาทิตย์ตกที่ทะเลบ้าง ที่ภูเขาบ้าง ไม่มีคนเลย มีแต่เสียงนกร้อง ดอกไม้ป่าสวย ๆ คิดว่าสงบมาก แต่ความจริงแล้วขณะนั้นเป็นอะไร โภกมุลจิตแน่นอน ไม่ใช่ความสงบเลย

จิตจะสงบก็ต่อเมื่อเป็นกุศล ปราศจากทั้งโลภะ โทสะ และโมหะ โดยรู้สภาพความสงบของจิตในขณะนั้น และระลึกถึงอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบผ่องใสจากอกุศล จนกระทั่งความสงบนั้นเพิ่มขึ้น มากขึ้น จึงจะเป็นการเจริญสมถภาวนา และเป็นความสงบจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วก็จะเป็นการไปนั่ง ๆ และก็เป็นโลภะ เพราะว่าขณะนั้นสภาพจิตที่สงบต่างกับสภาพจิตที่เป็นโลภะอย่างละเอียดอย่างไรก็ไม่รู้

๖๘๓

เพราะฉะนั้น อย่าคิดว่า ที่เจริญ ๆ กันไป เมื่อไม่ใช่วิปัสสนาก็ต้องเป็นสมณะ เพราะถ้าเป็นสมณภวณาจริง ๆ ความสงบจะเพิ่มขึ้น ลักษณะของจิตที่เป็นกุศลจะเพิ่มขึ้น ในชีวิตประจำวัน ถ้ามีการระลึกถึงความตาย มีการระลึกถึงเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขากับบุคคลทั้งหลายที่ปรากฏเฉพาะหน้า ขณะนั้นต้องมีปัญญาที่จะรู้ว่า ไม่มีโลภมูลจิตกับบุคคลนั้นที่ระลึกถึง แต่เป็นเมตตาจริง ๆ จิตจึงจะสงบขึ้น ไม่ว่าจะพบใครที่ไหน ขณะใด สัตว์ บุคคลใด จิตก็จะเปี่ยมด้วยเมตตา คือ ความหวังดี ความปรารถนาดีต่อบุคคลนั้นได้โดยไม่ใช่อโลภะ ไม่หวังแม้ผลเพียงความผูกพัน

นาถกรณธรรม ประการที่ ๒ มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีธรรมอันสดับแล้วมาก ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว สะสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิงเห็นปานนั้น อันเธอได้สดับแล้วมาก ทรงไว้แล้ว คล่องปาก ตามเพ่งด้วยใจ แหงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีธรรมอันสดับแล้วมาก ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว สะสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิงเห็นปานนั้น อันเธอได้สดับแล้วมาก ทรงไว้แล้ว คล่องปาก ตามเพ่งด้วยใจ แหงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม ฯ

ทุกท่านที่ศึกษาธรรมแล้ว ถ้าไม่ช่วยกันเผยแพร่ความเข้าใจถูก ความเห็นถูก หรือการพิจารณาธรรมที่จะให้เกิดการทรงตลอดในสภาพธรรมอย่างละเอียดลึกซึ้ง จะเป็นอย่างไร ก็ต้องหมดไป ก็ต้องสูญไป

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาแล้ว และเป็นผู้ที่เข้าใจความละเอียด ความลึกซึ้งของพระธรรมแล้ว ก็ควรที่จะได้ประกาศ ช่วยกันเจริญกุศล เกื้อกูลกัน สนทนากัน เพิ่มพูนความรู้กัน เพื่อที่จะได้ทรงธรรมที่ได้ระดับแล้ว และจะได้ประโยชน์ กับบุคคลอื่นต่อไปด้วย นี่เป็นนาถกรรมธรรม

ถ้าท่านผู้ฟังศึกษาธรรมคนเดียว เข้าใจคนเดียว อยู่คนเดียว ธรรมจะเจริญขึ้น ได้ไหม ความเข้าใจจะเพิ่มขึ้นได้ไหม การไตร่ตรองพิจารณาธรรมจะกว้างขวาง ละเอียดลึกซึ้งเพิ่มเติมชัดเจนขึ้นได้ไหม

ในพระไตรปิฎก สาวกของพระผู้มีพระภาคมีกิจที่จะต้องกระทำตามเพศของ บรรพชิต นอกจากนั้นยังมีการฟังธรรม สนทนาธรรม แสดงธรรม เพิ่มพูนความรู้ซึ่งกัน และกัน ซึ่งในขณะนั้นจะเป็นการสงเคราะห์บุคคลอื่นที่อาจจะศึกษาภายหลัง ให้มีความเข้าใจธรรมละเอียดลึกซึ้ง และสามารถที่จะประจักษ์แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรม ที่ลึกซึ้งนั้นได้ แต่ต้องเป็นธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งตรงและถูกต้อง

ถ. ที่อาจารย์กล่าวมาเป็นกุศลแน่นอน แต่ทุกวันนี้มีบุคคลมากมายที่ตั้งตน ว่าเป็นผู้ที่ศึกษาแล้ว แต่ไม่ได้เข้าใจในอรรถ ก็พยายามที่จะสอนผู้อื่นโดยที่ไม่เข้าใจใน อรรถนั่นเอง บางครั้งก็ศึกษาพยัญชนะไม่ละเอียด พุดเกินบ้าง พุดตกหล่นบ้าง นำเอาความเห็นของตัวเองใส่ไปบ้าง อย่างนี้เป็นต้น การกระทำของบุคคลเหล่านี้ จะเป็นบุญ หรือเป็นบาปกันแน่

ส. เป็นอันตรายมาก เพราะว่าเป็นการเผยแพร่สิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่เป็น ความคิดเห็นของตนเอง ไม่ใช่เป็นการศึกษาโดยละเอียดรอบคอบลึกซึ้งจริง ๆ ซึ่งจะทำให้คนอื่นเข้าใจสภาพธรรมผิดคลาดเคลื่อนได้โดยง่าย

ถ. ผมมีความเข้าใจธรรมที่อาจารย์สอนพอสมควร จะไปคุยกับผู้อื่น แต่ก็มี น้อยคนหรือแทบจะหาไม่ได้ ผมเองก็อยากจะหาคนคุย แต่หาคนคุยด้วยไม่ได้

ส. อย่าตั้งใจที่จะคุยเรื่องของเรา ถ้าจะคุยกับเขา ก็ต้องคุยเรื่องของเขา ชีวิตของเขาวันนั้นขณะนั้นเป็นอะไร ถ้าไม่ใช่ธรรม เพียงแต่เขาไม่รู้ว่า ขณะนั้นเป็น ธรรม เป็นกุศลธรรม หรือว่าเป็นอกุศลธรรมอย่างไร เพราะฉะนั้น ชีวิตแต่ละขณะของ

แต่ละบุคคลสามารถที่จะได้รับพระธรรมได้ โดยให้เขาเข้าใจในสภาพธรรมที่ปรากฏ
ซึ่งเกิดขึ้นกับเขาในขณะนั้น ในเรื่องของเขาเอง

ในพระไตรปิฎก บุคคลต่าง ๆ ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทราบเหตุเรื่องของตนเอง
พระผู้มีพระภาคทรงรับฟังเรื่องของเขา แล้วแต่ว่าเขามีปัญหาอะไร ไม่เข้าใจอะไร
แต่พระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงแสดงธรรมก่อน ไม่ใช่พาใครไปเฝ้าก็ทรงแสดงธรรม
ทันที แต่ไม่ว่าใครก็ตามที่ไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคทรงรับฟังเรื่องของเขา และทรงแสดง
ธรรมที่เหมาะสมที่ควรที่เขาจะเข้าใจได้ที่เป็นธรรมในขณะนั้น จนกระทั่งเขาสามารถที่จะ
เริ่มเข้าใจสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับเขาได้ และต่อไปเขาก็สามารถที่จะเข้าใจธรรมอื่น ๆ
ได้ด้วย

ถ. ที่อาจารย์กล่าวว่า เรื่องธรรมเป็นเรื่องลึกซึ้ง เป็นเรื่องใหญ่ ไม่ใช่เรื่อง
เล็กน้อย ผมคิดว่า ลึกเกินไป ใหญ่เกินไป จนกระทั่งคนมองข้าม แม้ผู้ที่เป็นครู
อาจารย์สอนมาตั้งหลายสิบปีก็ยังพลาดกันอยู่ทุกวันนี้ตั้งมากมาย จะไปคุยกับคนหรือ
มิตรสหายเป็นเรื่องยากที่สุด จะไปชักจูงชักชวน ดีไม่ดีโดนเขากลับมา

ส. เวลาที่จะให้ใครสนใจธรรม อย่างมุ่งที่จะนำธรรมที่เราจะให้เราสนใจไป
พูด แต่ดูว่าชีวิตเขาเป็นอย่างไร เพราะว่าชีวิตของเขาก็เป็นธรรม ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่
สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่เป็นกุศลธรรม เป็นอกุศลธรรม เป็นวิบาก คือ ผลของกรรม ซึ่ง
เขาสามารถที่จะเข้าใจได้ และความรู้ความสนใจของเขาพร้อมที่จะรับธรรมขั้นไหน
ก็ให้ธรรมที่สมควรแก่ความสนใจและความเข้าใจของเขา

ถ. คำว่า กุศลจิต คือ สิ่งที่ทำไปแล้ว และไม่ได้เบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น
ใช่ไหม

ส. เป็นไปในทาน เป็นไปในศีล เป็นไปในการเจริญสมณะและวิปัสสนา

ถ. ผมมีเพื่อนที่ติดสุรา ถ้าเราจะพูดว่า ถ้าท่านดื่มสุราจะต้องเสียทรัพย์
จะต้องติดโรค และอาจจะทำผิดกฎหมาย แต่ถ้าไม่ดื่มสุรา ท่านจะไม่ต้องเสียทรัพย์
ท่านจะไม่ต้องเป็นโรคเกี่ยวกับพิษสุรา และท่านจะมีสติ ไม่ทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเกินเลยไป
พูดอย่างนี้ผิดหรือถูก ให้เขาเลือกทางเดินเอง

ส. เขาขอให้เราบอกโทษของสุราหรือเปล้า หรือเขาไม่ต้องการฟัง หรือเขาอาจจะบอกว่า เขารู้โทษของสุรามากกว่านั้นอีก

ถ. ผมก็มีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง เขาทำงานอยู่โรงไม้อัด เพื่อนคนนี้อยู่ตามปกติพูดธรรมกันได้ แต่ถ้าไปว่าเขาว่า เอาเรือไปตกปลาบาปนะ เขาด่าให้เซียว บาปอะไรสนุกจะตายไป

ส. ถ้าท่านมีเพื่อนฝูง นั่งเรือไปในทะเลพักผ่อนกัน และเขาก็ตกปลา ท่านจะทำอย่างไร โวยวาย กรีดกรีด กล่าวโทษของปาณาติบาต หรือว่าจะทำอะไรที่เหมาะสมในขณะนั้น ท่านรู้แน่ว่าห้ามไม่ได้ และจะทำอย่างไร ไม่ใช่จะทำให้ท่านแสดงธรรมกลางเรือนักทศนาจรที่กำลังไปพักผ่อน และมีการตกปลาด้วยความสนุกสนาน อาจจะเป็นญาติของท่าน อาจจะเป็นเพื่อนสนิทของท่าน เพราะฉะนั้นกุศลจิตต้องแล้วแต่กาละ ถ้าขณะนั้นไม่เหมาะแก่การที่จะแสดงเหตุผลของอกุศลกรรม ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะพูด ซึ่งอาจจะทำให้เกิดอกุศลจิตมากมายขึ้นกว่านั้นอีกก็ได้

แม้แต่พระผู้มีพระภาคเอง เห็นเด็กเอาก้อนอิฐขว้างงู พระผู้มีพระภาคก็ไม่ได้รับสั่งห้าม แต่ด้วยพระสัพพัญญุตญาณทรงทราบว่า จะแสดงธรรมกับเด็กเหล่านั้นอย่างไร ในลักษณะใด ตามควรแก่โอกาส เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟัง ถ้าเป็นกุศลจริง ๆ เมตตาอยู่ในจิต หรือขณะนั้นเป็นโทสะ ขัดข้องเคืองใจในปาณาติบาตที่เห็นคนอื่นกำลังทำ ใครจะรู้ถ้าสติไม่เกิดขึ้น

ท่านเป็นผู้ที่เจริญธรรม ปฏิบัติธรรม การศึกษาธรรมจะไม่ให้ผลเลย ถ้าเพียงรู้แล้วแต่ไม่ปฏิบัติ รู้ว่าอกุศลจิตทุกอย่างมีโทษมาก โภคะก็โทษมาก โทสะก็โทษมาก เมตตาเป็นคุณ เป็นกุศล รู้เช่นนั้น รู้มาก แต่ไม่ปฏิบัติ ก็ไม่มีประโยชน์

เพราะฉะนั้น สติเกิดจึงรู้สภาพของจิตว่า ขณะนั้นเป็นเมตตา หรือเป็นโทสะ แม้การที่อยากจะไปเตือนเขา อยากจะให้เขาหยุดยั้งการกระทำปาณาติบาต ขณะนั้นด้วยโทสมูลจิต หรือว่าด้วยเมตตา ลักษณะสภาพของจิตผิดกัน ท่านอาจจะเข้าใจว่า ท่านต้องกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะหยุดยั้งอกุศลกรรมของผู้ที่เป็นมิตรสหายของ

ท่าน แต่ลืมนภาพจิตของท่านเองว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือว่าอกุศล เป็นเมตตาหรือว่าเป็นโทสมูลจิต

ถ. ผู้ที่ชอบ อย่าไปว่าเขาดีกว่า

ส. ก็เมื่อครูทำไม่คิดจะว่าเขา กาละสำคัญที่สุด ธรรมมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อถูกต้องกับกาลเทศะด้วย

นาถกรณธรรม ประการที่ ๓ มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

มิตรดี สหายดี เพื่อนดี คือ ผู้ที่ชักชวนในกุศลธรรม เพราะถ้าชักชวนไปในเรื่องสนุกสนาน ก็ดีในทางที่ทำให้จิตใจสบาย สนุกสนานเพลิดเพลิน ถ้าไม่เป็นอันตราย ไม่เป็นโทษ ก็ไม่ถึงกับเป็นอกุศลกรรม แต่ที่จะเป็นเพื่อนดี มิตรดี สหายดี คือ ผู้ที่ชักชวนเกื้อกูลกันในกุศลธรรม ที่จะให้เจริญมั่นคงขึ้นในกุศลธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะถ้าได้ยินได้ฟังสิ่งใดมาก ก็มักจะคล้อยไป น้อมไปสู่ความเห็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ถ้ามีเพื่อนฝูงที่ดีที่ชักชวนให้ประกอบกุศลธรรมเนื่อง ๆ ก็จะทำให้เพิ่มพูนมั่นคงในกุศลกรรมยิ่งขึ้น

นาถกรณธรรม ประการที่ ๔ มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับอนุศาสน์โดยเบื่องขวา

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับอนุศาสน์โดยเบื่องขวา นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

ดูเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะยาก ความเป็นผู้ว่าง่าย แต่ต้องรู้จักตนเองตามความเป็นจริงว่า ท่านเป็นผู้ว่าง่ายหรือว่าว่ายาก ถ้าว่าง่าย ก็ง่ายต่อการที่จะเจริญกุศล แต่ถ้าว่ายาก ก็ยากเหลือเกินที่จะเห็นคุณของกุศล เพราะถ้าสะสมอกุศลธรรมมามาก

ประกอบด้วยมานะ ความถือตน สำคัญตน ประกอบด้วยความเห็นผิด ยึดมั่นในความเห็นผิด แม้ว่าจะได้ยินได้ฟังสิ่งที่มีเหตุผลอย่างไร และรู้ด้วยว่าดี ว่าถูก แต่ก็ยังเป็นผู้ว่ายาก ไม่สามารถที่จะกระทำตามได้ ซึ่งก็เพราะอกุศลธรรมที่ได้สะสมมา ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย

เพราะฉะนั้น เรื่องเข้าใจ เรื่องฟัง คุณจะไม่ง่ายเลย แต่เรื่องประพฤติปฏิบัตินี้เป็นสิ่งที่แสนยาก

การที่จะขัดเกลากิเลสจริง ๆ จะต้องรู้จักสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงตามความเป็นจริง และอกุศลแรกที่จะต้องดับเป็นสมุจเฉท คือ ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนต่าง ๆ แต่ว่าในวันหนึ่ง ๆ อกุศลธรรมอื่นก็ปรากฏเสียมากมาย ซึ่งก็ควรที่จะได้เห็นชัดว่า อกุศลธรรมทั้งหลายจะต้องดับเป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เริ่มเป็นผู้ว่าง่าย ขัดเกลากิเลสตั้งแต่ในขณะนี้ นับวันก็จะยิ่งว่ายาก แต่ถ้าเริ่มอ่อนโยน เป็นผู้ที่ว่าง่าย น้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดยง่าย ก็จะทำให้เป็นผู้ที่ง่ายต่อการที่จะเจริญกุศล

ถ. ผมยอมรับว่า ปัจจุบันนี้จะหาเพื่อนที่จะสนทนาธรรมด้วยยากจริง ๆ บางที่เราไม่กล้าแม้จะพูดขึ้นมาในเรื่องธรรมว่าถูกต้องหรือไม่อย่างไร ไม่กล้าสนทนาเลย ผมเองมีผู้บังคับบัญชา ท่านเคยเรียกผมไปสนทนาธรรม ในห้องท่านมีภาพเขียนนรกสวรรค์ มีการเขียนเป็นเส้น ตามหนทางที่ท่านเข้าใจ ท่านพยายามจะให้ผมทราบแนวทางของท่านเหมือนกัน ผมเองพยายามฟังอยู่ทุกวัน พอมีโอกาสก็ถามท่านว่า ท่านเข้าใจสติว่าอย่างไร ท่านก็บอกว่า ตั้งมั่น และท่านก็อธิบายถึงพระอรหันต์ถึงผู้สำเร็จปรินิพพานไปแล้ว ผมก็ถามว่า เวลานี้พระพุทธเจ้าท่านอยู่ที่ไหน ท่านก็ว่าอยู่บนสวรรค์ และผู้ที่สำเร็จพระอรหันต์ทั้งหลายก็อยู่บนสวรรค์ ผมไม่เคยคิดที่จะอธิบายว่าที่ถูกต้องที่แท้เป็นอย่างไร ผมไม่กล้าเลย ผมคิดว่า ไม่มีทางที่จะเปลี่ยนจิตใจของท่านให้หันมาทางแนวนี้ นี่เป็นประสบการณ์ของผมอย่างหนึ่ง

ขอเรียนถามว่า ถ้าหากเรามีสติระลึกว่า ขณะนี้เราไม่มีโทษะ เราไม่มีจริง ๆ แทนที่เราจะนึกว่า เราเป็นอุเบกขา เราปฏิบัติตามสภาพความเป็นจริงของเราว่า ขณะนี้เรา

ไม่มีโทสะ หรือไม่มีโลภะ อย่างนี้จะเป็นการมีสติระลึกถึงสภาพธรรมตามความเป็นจริง หรือเปล่า

ส. ถ้าสติเกิด จะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตรงลักษณะนั้น ไม่ใช่สงสัยว่า มีสติไหม แต่จะต้องมีลักษณะของสภาพธรรมหนึ่ง กำลังปรากฏ ซึ่งสติกำลังระลึก

ถ. แต่ขณะนั้น ผมไม่มีโทสะจริง ๆ

ส. เพราะฉะนั้น อะไรกำลังเป็นอารมณ์ของสติ

ถ. ขณะนั้นก็ไม่ทราบ รู้แต่ว่าไม่มีโทสะ ต่างกับขณะที่มีโทสะ ขณะนั้นจะเป็นกุศลจิตหรือเปล่าที่ระลึกอย่างนั้น

ส. กุศลมีหลายชั้น เพราะฉะนั้น เรื่องเจริญกุศลต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ เมื่อไม่มีโทสะแล้ว ยังไม่พอ มีโลภะหรือเปล่าในขณะนั้น ต้องฉลาดที่จะรู้ว่า ขณะนั้นมีโลภะไหม ถ้าโลภะไม่มี ขณะนั้นมีโมหะไหม ยังต้องฉลาดต่อไปอีกที่จะรู้ว่าเป็นกุศลหรืออกุศลในขณะนั้น อย่าตักดวงกุศลง่าย ๆ คิดว่าเพียงชั่วขณะที่ไม่มีโทสะ ก็จะเป็นกุศลเสียแล้ว หรืออะไรอย่างนั้น

๖๘๔

ถ. เมื่อก่อนผมคิดว่า หมดโลภะ โทสะ เพราะว่าไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิด แต่มาฟังอาจารย์แล้ว แม้แต่รับประทานอาหาร พอถูกปาก โลภะก็เกิดขึ้นทีละเล็กละน้อย โมหะก็เกิดขึ้นทีละเล็กละน้อย เรื่องโลภะ โทสะ โมหะละเอียดอยู่ในจิตเหลือเกินเลย ถ้าไม่ศึกษา นี่กว่าหมดแน่ แต่ความจริงยังอยู่อีกมากมาย อาหารทุกคำพอเคี้ยว ๆ ไป รสหวาน เราถูกใจ เค็มไป เกลือมากเกินไป ก็เกิดโมโหขึ้นมา เรื่องจิตที่ว่าหมดโลภะ โทสะนี่ลึกซึ้งเหลือเกิน ต้องมีเหตุปัจจัยจึงเกิดได้

สุ. สภาพธรรมที่ปรากฏ ตามปกติตามความเป็นจริงมีหลายชั้น ชั้นแรง ชั้นกลาง ชั้นละเอียด ซึ่งปัญญาจะต้องระลึกรู้โดยทั่ว ไม่มีความเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลใด ๆ ในสภาพธรรมแต่ละขณะ แล้วแต่ว่าสติจะเกิดระลึกรู้ได้เมื่อไร ปัญญาที่จะศึกษา สังเกต จนเป็นการเพิ่มความรู้อื่น แม้จะทีละเล็กละน้อยอย่างไรก็ตาม แต่ก็เป็นการอบรมเจริญหนทางที่จะทำให้ประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติตามความเป็นจริง

หวานไป เป็นอย่างไร สติที่จะเกิดขึ้นระลึกรู้ ต้องรู้ในขณะนั้น ในสภาพนั้น ที่ไม่ใช่ตัวตนตามความเป็นจริง ทุกขณะที่เป็นสภาพธรรมจริง ๆ สติจะต้องระลึกรู้จนกว่าจะรู้ชัด ไม่ผิดพลาดเลย โทสะจะเกิด โลภะจะเกิด อะไรจะปรากฏก็แล้วแต่

ถ้ายังไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน ก็เข้าใจว่าตัวท่านไม่มีโลภะ โทสะแล้ว แต่เป็นเรื่องที่ดีมากที่ท่านทราบว่า ยังมีอยู่อย่างมาก และเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ซึ่งปัญญาจะต้องรู้ทั่วจริง ๆ

รู้ทั่ว คือ สติระลึกรู้ในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่ปรากฏแต่ละทาง แยกขาดลักษณะแต่ละลักษณะที่เกิดดับสืบต่อกันอย่างรวดเร็ว

นาถกรณธรรม ประการที่ ๕ มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา อันเป็นอุบายในกรณีเช่นนั้น ๆ สามารถทำ สามารถจัดในกรณีกิจใหญ่น้อยของเพื่อนสหพหุมจารีทั้งหลาย

แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนขยัน ไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา อันเป็นอุบายในกรณีเช่นนั้น ๆ สามารถทำ สามารถจัดในกรณีกิจใหญ่น้อยของเพื่อนสหพหุมจารีทั้งหลาย นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

คนส่วนมากที่เข้าใจว่า พุทธศาสนาสอนให้คนเกียจคร้าน จะเห็นได้ว่า เข้าใจผิด เพราะว่าในนาถกรรมธรรม คือ ภิกษุเป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน ชีวิตความเป็นอยู่ที่จะต้องดำเนินไป ก็จะต้องมีกิจประจำวันมากมายหลายอย่าง เด็กเล็ก ๆ ก็ยังมีกิจที่จะต้องช่วยมารดาบิดา ตามกิจหน้าที่ของแต่ละบุคคล ซึ่งควรที่จะต้องเป็นผู้ขยัน เพราะถ้าเป็นผู้ที่เกียจคร้าน ก็ไม่สามารถเกิดกุศลจิตที่จะกระทำกิจนั้นได้

กิจการต่าง ๆ สามารถที่จะกระทำได้ด้วยกุศลจิต แต่ถ้าไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ก็อาจจะเป็นการกระทำด้วยอกุศลจิต ไม่ว่าจะเป็นกิจใหญ่น้อยประการใดก็ตาม ควรที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์คนอื่น แต่ถ้าไม่ได้กระทำ ทราบไหมว่าเพราะอะไรจึงไม่กระทำในขณะนั้น ก็เพราะอกุศลธรรมเกิดขึ้น ทำให้เป็นคนเกียจคร้านที่จะกระทำกุศลธรรม เพราะฉะนั้น คนขยัน โดยเฉพาะขยันที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์คนอื่น ก็ย่อมจะกระทำไปด้วยกุศล

คนที่ไม่กระทำอะไร ไม่สงเคราะห์ช่วยเหลือใคร ในขณะนั้นถ้าสติไม่เกิดขึ้นจะไม่รู้เลยว่า อกุศลธรรมเกิดขึ้นครอบงำทำให้เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว สำคัญในตน ลืมคิดถึงบุคคลอื่น แม้การที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลต่าง ๆ เหล่านั้นก็ไม่เห็น หรืออาจจะเข้าใจผิดคิดว่า ไม่เป็นการสมควรที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์คนอื่น อกุศลธรรมทั้งหลายเป็นธรรมชาติที่ตั้งจิตไว้ผิด ส่วนกุศลธรรมทั้งหลายเป็นธรรมชาติที่ตั้งจิตไว้ชอบ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย

ความเมตตาเป็นกุศล กุศลธรรมเกิดขึ้น ตั้งจิตไว้ชอบ คือ สงเคราะห์ช่วยเหลือคนอื่น แต่ถ้ามานะ หรือความสำคัญตนเกิดขึ้น ตั้งจิตไว้ผิด ไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องกระทำกิจอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อบุคคลอื่น

บางท่านอาจจะจำกัด ทำได้เฉพาะผู้ที่ท่านรัก ท่านเคารพ แต่คนอื่นทำให้ไม่ได้แน่นอน นั่นอกุศลธรรมเกิดขึ้น ตั้งจิตไว้ผิด ไม่ได้ตั้งจิตไว้ชอบเลย ถ้าเป็นกุศลธรรมที่ตั้งจิตไว้ถูกต้องจริง ๆ ไม่ว่ากับใคร เสมอกันหมด โดยเฉพาะกับคนอื่น คนแปลกหน้าเป็นกุศลจริง ๆ เพราะว่าไม่ได้กระทำไปด้วยความหวัง แม้ผลตอบแทนคือการผูกพัน

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ที่เห็นว่าเป็นบุคคลนี้ แท้ที่จริงคือสภาพธรรมแต่ละลักษณะซึ่งสะสมมาเป็นปัจจัยทำให้ขณะนั้นสภาพของจิตเป็นอย่างไร ถ้าสะสมอกุศลธรรมมาก ก็ตั้งจิต คือ ปปรุงแต่งจิตในขณะนั้นให้เกิดขึ้นเป็นไปในทางอกุศล ถ้าสะสมกุศลธรรมมาก กุศลธรรมทั้งหลายก็เป็นปัจจัยปปรุงแต่งให้จิตนั้นเกิดขึ้นเป็นไปในกุศล และลักษณะของสภาพธรรมทั้งหมดที่ท่านเคยได้ยินได้ฟัง เช่น บุคคลคนนั้นช่างเป็นคนใจร้ายเสียจริง คนนี้ใจดีมาก คนนั้นใจบุญ คนนั้นฉลาด คนนั้นเจ้าโทสะ ลักษณะต่าง ๆ ที่พูดกันทั้งหมดนี้ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ปัญญาสามารถจะรู้ชัดจริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมนั้นที่กำลังปรากฏ

ถ้าพูดถึงโทสะ ปัญญาสามารถที่จะแทงตลอดในสภาพโทสะ แล้วแต่ว่าจะเป็นโทสะขั้นแรง หรือว่าขั้นกลาง หรือว่าขั้นอ่อนอย่างไรก็ตาม ปัญญาสามารถที่จะแทงตลอดได้ในขณะที่สภาพธรรมนั้นเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใดก็ตามที่เคยกล่าวถึง เคยพูดถึงในปกติชีวิตประจำวัน ดูเหมือนว่ายากที่จะรู้ได้ เช่น เวลานี้เจตสิกมากมายหลายประเภท อะไรบ้างก็ไม่ทราบ ดับไปแล้ว แต่เวลาที่อบรมเจริญปัญญาจริง ๆ สามารถที่จะประจักษ์แจ้งในสภาพธรรมซึ่งแต่ก่อนไม่เคยรู้ได้ ซึ่งจะต้องอบรมเจริญไปเรื่อย ๆ จนกว่าปัญญาจะคมกล้า และจะรู้ว่าเป็นสภาพธรรมทั้งนั้น ที่ปัญญาสามารถจะรู้ได้จริง ๆ ด้วย ไม่ใช่เพียงแค่ว่า แต่ยังประจักษ์แจ้งแทงตลอดได้ด้วย จากการที่ไม่เคยรู้ มาเป็นเริ่มรู้ จนกระทั่งจะสามารถประจักษ์แจ้งได้

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ไม่ได้ให้บุคคลเป็นผู้เกียจคร้าน เพราะว่าผู้ที่เกียจคร้านจะไม่ทำความดี จะไม่สงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่นเลย แต่พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เป็นการให้บุคคลทั้งหลายเจริญกุศลทุกประการ แม้ในการที่จะเป็นผู้ที่ยืนยันที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์บุคคลอื่น ซึ่งเป็นการที่จะขัดเกลาและดับกิเลสด้วย เพราะว่ากิเลสมีนาน ถ้ากุศลจิตไม่เกิด ไม่กระทำ ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของกุศล โดยลักษณะหนึ่งลักษณะใดแล้ว ก็เป็นการเพิ่มพูนอกุศล เพราะฉะนั้น อกุศลก็ต้องมีมาก ถ้าเป็นผู้ที่เกียจคร้านในการที่จะเจริญกุศลทุกประการ

สำหรับในการเจริญกุศล บุญกิริยาวัตถุประการต่อไปในข้อของศีล คือ เวทยาวัจจะ การสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น ซึ่งจะเห็นได้ว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงให้บุคคลทั้งหลายเจริญกุศลทุกประการ แม้ในข้อที่เป็นการสงเคราะห์บุคคลอื่น ซึ่งเป็นเวทยาวัจจะด้วย

ใคร ๆ ที่เคยเกียจคร้านในการสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น ก็จะทราบว่า ขณะนั้นไม่ได้ขัดเกลาอกุศล แต่ว่าเป็นการเพิ่มพูนอกุศลมากขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อรู้แล้ว ก็จะต้องปฏิบัติด้วย รู้ว่าดี แต่เฉย ๆ เสีย อกุศลก็พรั่งพร้อมปัจจัยที่จะเกิดครอบงำต่อไป ก็ไม่มีการขัดเกลาอกุศลเหล่านั้นให้เบาบาง จนกว่าจะเป็นผู้ที่ปฏิบัติจริง ๆ แม้ในข้อของเวทยาวัจจะ คือ การสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่นด้วย

ถ. การสงเคราะห์เรื่องธรรม ขณะที่เราเห็นว่า การปฏิบัติธรรมของเขายังไม่ตรง แต่เขาก็เชื่อว่าที่เขาปฏิบัตินั้นถูกต้อง ซึ่งคนที่เราอยากจะสงเคราะห์นั้นเป็นผู้ที่เรารักด้วย แต่ถ้าพูดไปก็จะขัดใจกัน บางครั้งรู้สึกว่าจะต้องนิ่ง และหันมาพิจารณาดูลักษณะจิตของตนเอง จะมีหนทางหรือวิธีใดที่จะช่วยเหลือเกื้อหนุนเขาได้ไหม

สุ. ต้องเป็นผู้ที่อดทน คอยโอกาส คอยกาละที่เหมาะสม

ถ. แทนที่เราจะแนะนำว่า ควรจะปฏิบัติอย่างนั้น ๆ เราก็แนะนำให้เขาลองหาพระไตรปิฎกมาอ่าน การปฏิบัติที่ถูกต้องนั้นจะต้องไม่คลาดเคลื่อนจากพระไตรปิฎก เขาก็บอกว่า ขี้เกียจเรียน ไม่รู้จะเรียนไปทำไม เรียนไปก็ไม่มีอะไรจะดีขึ้น บางครั้งดูเหมือนจะทอดธุระ แต่เพื่อจะไม่เป็นการขัดใจกัน ก็เลยต้องเฉย ๆ ไป

ส. ถ้ารู้ว่า พุทฺธในขณะนั้นไม่มีประโยชน์ ก็ไม่ใช่เป็นการทอดธุระ แต่เป็นการรอคอยโอกาสที่เหมาะสม ที่จะได้ประโยชน์จริง ๆ เพราะว่ากุศลมีทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ถ้าทางกายก็เป็นการสงเคราะห์ในกิจธุระต่าง ๆ ถ้าเป็นทาง วาจาก็สงเคราะห์ในทางความคิดเห็นให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง แต่เมื่อยังไม่สามารถที่จะ กระทำได้ในขณะนั้น ก็ต้องเจริญกุศลทางใจ คือ อดทนด้วยความเมตตา และคอย โอกาสที่จะสงเคราะห์บุคคลนั้นในภายหลัง

เป็นเรื่องยากเหลือเกินที่จะให้คนอื่นมีความเห็นถูก มีความเข้าใจถูก มีการ ปฏิบัติถูก ถ้าบุคคลนั้นไม่ได้สะสมเหตุปัจจัยมา

ส่วนใหญ่ในพระไตรปิฎก ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เวลาที่บุคคลที่นับถือลัทธิอื่น ชอบใจในลัทธิอื่นไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระองค์จะตรัสถาม แต่ไม่ใช่เป็นผู้ที่แสดง ธรรม คือ ให้บุคคลนั้นแสดงลัทธิ ความเห็น ความชอบใจของเขาก่อน และพระองค์ก็ จะตรัสถามซักไซ้ในเหตุผลจนกระทั่งบุคคลนั้นเห็นว่า สิ่งที่เคยเชื่อเคยชอบใจเป็นลัทธิ ของตนนั้นปราศจากเหตุผล จากนั้นจึงทรงแสดงธรรมในภายหลัง แต่บุคคลนั้นก็ต้อง เป็นผู้ที่พร้อมที่จะรับฟังแล้วไปเฝ้า แต่สำหรับคนในยุคนี้สมัยนี้ ก็มีข้ออ้างมากอย่าง ที่ว่า คือ จะให้ศึกษาธรรมกับบอกว่าไม่มีเวลา หรือว่าไม่ทราบว่าจะมีประโยชน์อะไร

เพราะฉะนั้น ธรรมไม่จำเป็นต้องใช้คำ หรือใช้ชื่อ เป็นชีวิตปกติประจำวัน และ ก็มีการสนทนากันตามโอกาส มีการไต่ถาม สอบถามข้อธรรมเล็กน้อยปลีกย่อย ไม่ใช่ โดยตรงที่จะมุ่งให้คนนั้นศึกษา เพราะทราบอหิยาศัยของบุคคลนั้นว่า ยังไม่พร้อมที่จะ ศึกษา แต่สามารถที่จะชี้สิ่งที่เขาควรพิจารณาในชีวิตจริง ๆ ของเขาในขณะนั้นตาม ควร แต่ว่าเป็นเรื่องที่ยากแน่นอน

นาถกรณธรรม ประการที่ ๖ มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เจริญน่ารัก มีความปราโมทย์ยิ่งในพระอภิธรรม ในพระอภิวินัย

แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนใคร่ในธรรม เจริญน่ารัก มีความปราโมทย์ยิ่งใน พระอภิธรรม ในพระอภิวินัย นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม ฯ

ถ้าเป็นอย่างนี้ ทุกอย่างก็จะราบรื่น ไม่มีปัญหาอะไรเลย พรั่งพร้อมแวดล้อม ด้วยกุศลทั้งหมด เพราะว่า ภิกษุเป็นผู้ใดในธรรม เจริจน่ารัก มีความปราโมทย์ยิ่ง ในพระอภิธรรม และในพระอภิวินัย

เจริญน่ารัก เกิดเพราะกุศลจิตที่ประกอบด้วยเมตตาได้ การเจริญน่ารัก คือ ใช้คำที่ไม่กระทบกระเทือนจิตใจของบุคคลอื่น เป็นคำที่ฟังแล้วไม่แสบร้อนเหมือนคำที่ ท่านอุปมาว่า เหมือนกำนันบัวที่แยงเข้าไปในช่องหู กำนันบัวย่อมมีหนามขรุขระ เพราะฉะนั้น คำพูดที่ไม่น่าฟังก็เปรียบเหมือนกับกำนันบัวที่แยงเข้าไปในช่องหู

แม้รู้อย่างนี้ วันหนึ่ง ๆ เจริจน่ารักมากหรือน้อย เรื่องรู้ เป็นเรื่องที่มีจริง ๆ แต่ เรื่องที่จะกระทำตาม เป็นผู้ที่น่ารัก ทั้งมีความปราโมทย์ยิ่งในพระอภิธรรม คือ ใน ธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง ในพระอภิวินัย ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติทางกาย ทางวาจาที่ละเอียด

ทางกาย ทางวาจา นี้ ถ้าสติไม่เกิดระลึกจะไม่ละเอียด เพราะว่าไม่ทันกับ อกุศลจิตซึ่งทำให้กายวาจาเป็นไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ดูเหมือนเป็นเรื่องง่ายใช่ไหม เจริจน่ารัก ไม่น่าจะยากเลย แต่อกุศลธรรมที่สะสมมา ไม่ยอมให้เป็นเรื่องง่ายอย่าง นั้น เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ เป็นผู้ที่รู้ว่า มีสติเกิดที่จะยับยั้งวาจาที่หยาบคาย หยาบ กระด้างไม่น่าฟัง เป็นผรุสวาจา เป็นมุสสาวาท คำพูดที่ไม่จริง หรือเป็นสัมผัสปลาดิบ บ้างหรือไม่

ถ. ทำไมพูดถึงปราโมทย์ในพระอภิธรรม และในพระอภิวินัย แต่ไม่ได้พูด ถึงปราโมทย์ในพระสูตร

สุ. ถ้าวรรณแล้ว ก็เป็นพระธรรมกับพระวินัย

ถ. ทุกวันนี้มีหลายอาจารย์ บางอาจารย์สรรเสริญพระอภิธรรม ตำหนิ พระสูตร บางอาจารย์ก็สรรเสริญพระสูตรและพระวินัย ตำหนิพระอภิธรรม ถามว่า อาจารย์ทั้งสองนี้เป็นผู้เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคหรือไม่

สุ. พระสูตรเป็นของใคร พระอภิธรรมเป็นของใคร ใครทรงแสดงพระสูตร ใครทรงแสดงพระอภิธรรม ใครทรงแสดงพระวินัย

ถ. อาจารย์ที่สรรเสริญพระอภิธรรม ท่านกล่าวว่า พระอภิธรรมเป็นคำสอน ของพระผู้มีพระภาค แต่อาจารย์ที่ตำหนิพระอภิธรรม สรรเสริญพระวินัยและพระสูตร

นั่น ท่านกล่าวว่า พระสูตรและพระวินัยเป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาค ส่วนพระอภิธรรมไม่ใช่คำสอนของพระผู้มีพระภาค

ส. ท่านศึกษาพระอภิธรรมแล้วหรือจึงได้กล่าวว่า พระอภิธรรมไม่ใช่คำสอนของพระผู้มีพระภาค

ถ. ผมก็ไม่ได้ถาม แต่คิดว่าท่านคงไม่ได้ศึกษา

ส. ในพระอภิธรรมมีอะไรบ้างที่ไม่ปรากฏในพระสูตร ไม่มี เพราะฉะนั้นผู้ที่กล่าวอย่างนั้น จะกล่าวอย่างนั้นหรือจะกล่าวอย่างอื่น หรือจะกล่าวอย่างไรก็ได้ ตามความคิดเห็นและความเชื่อของตน แต่ไม่ได้ประกอบด้วยเหตุผล

พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง แม้จะไม่ใช่ข้อบัญญัติว่า พระสูตร หรือพระอภิธรรมก็ตาม แต่ก็ยังเป็นพระธรรมที่ทรงแสดงเรื่องของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ถ. อาจารย์ท่านต่าง ๆ ที่กล่าวอย่างนั้น ผมอยากจะรู้ว่า ท่านนับถือพระผู้มีพระภาคจริงหรือไม่

ส. ถ้าถามท่านเหล่านั้น ท่านต้องบอกแน่นอนว่า ท่านนับถือจริง แต่การนับถือมีหลายอย่าง นับถือโดยพระคุณชั้นไหน พระคุณชั้นศีล พระปริสุทธิคุณ หรือพระมหากรุณาคุณ หรือพระปัญญาคุณ

ถ้าเป็นการนับถือในพระปัญญาคุณ ต้องเข้าใจพระธรรมที่ทรงแสดง ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ได้ทรงแสดงพระอภิธรรม ก็น่าจะนับถือคนอื่นที่แสดงอภิธรรมว่า แส่นแก่งใช่ไหม เพราะฉะนั้น ไม่เป็นการประกอบพร้อมด้วยเหตุและผลเลย ถ้าจะกล่าวอย่างนั้น

๖๘๕

ถ. ผมเองก็รู้สึกเป็นห่วงพระพุทธศาสนาของเราเหลือเกิน ผมมาสะกิดใจว่า ศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์ เราจะเห็นว่า พระธรรมหรือคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ แพร่หลายเหลือเกิน เขาศึกษากันจริงจังมาก แต่พระไตรปิฎกของเราเนี่ย จะเห็นว่า วัดที่มีพระไตรปิฎกน้อยเหลือเกิน มีแล้วได้ศึกษากันหรือเปล่า ผมก็ไม่ทราบเหมือนกัน ทั้ง ๆ ที่พระไตรปิฎกของเราได้แปลมาเป็นภาษาไทย โดยเฉพาะพระสูตร อ่านไม่ค่อยจะยากนัก ซึ่งต่างกับพระอภิธรรมที่เราอ่านแล้วไม่ค่อยเข้าใจ พระสูตรนี้ผมรับรองว่า อ่านแล้วก็พอจะเข้าใจทีเดียว นี่เป็นข้อกังวลของผมเหมือนกัน

สุ. จะต้องศึกษา มีการสนทนาธรรม มีการส่งเสริมความรู้ซึ่งกันและกัน

ถ. มีหนังสือเล่มหนึ่ง เขาแต่งขึ้นแบบอิงพุทธประวัติ มีเรื่องเกี่ยวกับท่าน พระอานนท์ที่ว่า มีผู้หญิงนางทาสคนหนึ่งรักท่าน และติดตามไปจนถึงวัด เรื่องก็ยาวเหมือนกัน แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องจริง

สุ. ชีวิตในอดีตกาล กับชีวิตในปัจจุบันกาล และชีวิตในอนาคตกาล จะต่างกัน หรือจะเหมือนกันในเรื่องของโลกะ โทสะ โมหะ

ข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ท่านพระอานนท์เป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยรูปสมบัติ เป็นที่ชื่นชมยินดีของบุคคลทั้งหลาย เป็นที่ชื่นชมยินดีของพุทธบริษัทอย่างยิ่ง พุทธบริษัทใดที่เห็นท่านพระอานนท์แล้ว ถึงคราวที่ท่านจะจากไป ก็ยังใคร่ที่จะเห็นท่านต่อไปอีก ขณะใดที่ท่านแสดงธรรม เมื่อถึงคราวที่ท่านจะต้องจากไปเพราะว่าแสดงธรรมจบแล้ว พุทธบริษัทก็ยังใคร่ที่จะได้ฟังธรรมของท่านต่อไปอีก ท่านเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติ เพราะฉะนั้น จะไม่ให้มีใครหลงใหลในตัวท่านพระอานนท์เป็นไปได้ไหม แม้จะไม่มีการกล่าวไว้ว่ามีใครบ้างในครั้งนั้น ข้อความในพระไตรปิฎกบางตอนก็ได้แสดงไว้ว่า แม้ภิกษุณีรูปหนึ่งก็ยังใคร่ที่จะให้ท่านพระอานนท์มาแสดงธรรมกับตนถึงสำนัก ด้วยความรักใคร่ในตัวท่านพระอานนท์ ซึ่งท่านพระอานนท์

ก็รับนิมิต เวลาที่ภิกษุณีนี้นั้นให้อุบาสกท่านหนึ่งไปนิมนต์ท่านพระอานนทมา และท่านพระอานนท์ก็ได้แสดงธรรม จนกระทั่งภิกษุณีนี้นั้นสำนึกในความผิดของตน และได้กราบขอให้ท่านพระอานนทอดโทษ คือ ยกโทษให้กับตน

เพราะฉะนั้น ชีวิตตามความเป็นจริงก็เป็นจริงอย่างนี้ ไม่ใช่ว่าเมื่อท่านเป็นท่านพระอานนท์แล้ว ประกอบพร้อมด้วยรูปสมบัติ คุณสมบัติ ก็จะไม่เป็นที่ตั้งของความยินดี ความพอใจของบุคคลอื่น

รูป คือ ชันท์ หรือเป็นชันท์สำหรับอุปาทาน การติด การยึดถือ ไม่ว่าจะเป็นรูปของใคร แม้แต่รูปของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือรูปของท่านพระอานนท์ รูปในยุคนี้นั้นก็เป็นที่ยังพอใจ เมื่อปรากฏทางตา ก็พอใจเหลือเกินในสีสน์วันณะต่าง ๆ ในรูปร่างลักษณะต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตา รูป คือ เสียง ก็เป็นที่ชื่นชมยินดีพอใจ เหลือเกินเมื่อปรากฏทางหู เป็นที่ตั้งของความยึดถือ

ความยึดมั่นในรูปทั้งหลายที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั้น สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลส แต่ถ้าผู้ใดไม่มีกิเลสแล้ว แม้จะมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ก็ไม่เป็นปัจจัยที่จะให้เกิดความยึดมั่น หรือความติดข้องในรูปนั้น ๆ ได้ แต่ตราบใดที่ยังมีกิเลสอยู่ ที่จะไม่ให้เกิดความยินดีพอใจในรูปที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจนั้น เป็นไปไม่ได้

รูปเป็นรูป รูปไม่มีเจตนาที่จะให้ใครหลงใหล พอใจ ยึดมั่น แต่สภาพนามธรรม คือ โลกเจตสิก เป็นสภาพที่ติดข้อง ยินดีพอใจ ยึดมั่น ไม่ว่าจะเป็นรูปใดก็ตามที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และไม่ใช่แต่เฉพาะในรูปเท่านั้น ไม่ว่าสภาพธรรมใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้น เป็นที่ยึดมั่น ยินดีพอใจของโลกเจตสิกได้ทั้งสิ้น

นาถกรณธรรม ประการที่ ๗ มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และภสัชบริขาร อันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ตามมีตามได้

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวาร อันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ตามมีตามได้ นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม

ถ้าท่านผู้พิจารณา นาถกรรมธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่พึง ทั้งหมดทุกประการ จะเห็นได้ว่า ธรรมที่เป็นที่พื้งนั้นเป็นกุศล อกุศลพื้งไม่ได้เลย ธรรมที่จะเป็นที่พื้งได้จริง ๆ นั้น ต้องเป็นกุศล แต่ว่ายากที่จะเกิด เพราะว่าสะสมอกุศลไว้มาก ก็ย่อมมีปัจจัยให้อกุศลธรรมเกิดมากกว่ากุศลธรรม

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นว่าธรรมใดเป็นที่พื้งอย่างแท้จริง ก็เข้าใจในคุณของธรรมนั้น คือ คุณของกุศล ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยให้เจริญกุศลทุกประการอย่างละเอียด เพราะเห็นโทษว่าอกุศลธรรมนั้นมีกำลังมากกว่า เพราะว่าสะสมมามากกว่า แม้ในนาถกรรมธรรมประการที่ ๗ ที่ว่า ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวาร อันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ตามมีตามได้

นี่เป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือฆราวาส จะต้องเป็นผู้ที่อาศัยปัจจัยให้ดำเนินชีวิตไปได้ ซึ่งสำหรับพระภิกษุ ท่านก็ต้องเป็นผู้ที่สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวาร และสำหรับฆราวาสก็เช่นเดียวกัน สำหรับผู้ที่อบรมเจริญปัญญาจะเห็นได้ว่า ถ้าสติไม่เกิด ไม่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ความสันโดษก็ไม่มี

ไม่พอ เท่าไรก็ไม่พอ โลกะนี้มีใครหยุดยั้งได้ว่า พอแล้ว ไม่ว่าจะเป็สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ เวลาที่เห็นสิ่งที่น่าพอใจ ความยินดีพอใจเกิดแล้ว สันโดษไหม พอไหม หรือว่ายังปรารถนา ยังต้องการในสิ่งนั้นอยู่ และถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่อยากได้มาก ก็ย่อมทำให้เกิดความกระวนกระวาย ความทุกข์ นั่นคือลักษณะของความไม่สันโดษ ความไม่พอ เพราะสติไม่ได้เกิดขึ้น ไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านย่อมจะเป็นผู้ที่รู้จักตนเองว่า ท่านเริ่มที่จะเป็นผู้พอบ้าง หรือยัง เพิ่มขึ้นในการที่จะเป็นผู้พอ หรือว่ายังคงไม่พอยุ่ตนเอง ไม่ว่าจะเป็ในเสื้อผ้าสำหรับฆราวาส และจีวรสำหรับพระภิกษุ สิ่งทีจำเป็นทีจะต้องใช้ เป็นสิ่งที่

จะต้องมี แต่ว่าสิ่งที่เกิดความจำเป็น และมีความยินดีพอใจเกิดขึ้น เป็นของธรรมดา แต่ว่าทำให้ถึงกับความกระวนกระวาย กระสับกระส่าย เดือดร้อน ไม่พอบ้างไหม

แต่ถ้าเป็นผู้ที่พอ เพราะวาสติเกิดขึ้น แม้ว่าอยากจะได้ ซึ่งอาจจะเป็นเพียงชั่วคราวและก็หมดไป ความกระวนกระวาย ความติดข้อง ความปรารถนาซึ่งเป็นความทุกข์ย่อมไม่เกิด เพราะสติระลึกได้ทันในขณะนั้น

แต่ละท่านจะได้สิ่งใดมา ไม่สามารถที่จะได้มาเท่า ๆ กันได้ ใช่ไหม บางคนได้มาก บางคนได้น้อย บางคนได้สิ่งที่ประณีต บางคนได้สิ่งที่ไม่ประณีต และแต่ละท่านมีความพอใจในสิ่งที่ได้ไหม

แต่ถ้าสติเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเพิ่มขึ้น อย่างทางตาที่กำลังปรากฏ เป็นสภาพธรรมที่เพียงปรากฏทางตาแก่สภาพที่กำลังเห็น กำลังรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนั้นเท่านั้น ถึงแม้ว่าท่านจะอยากได้สักเท่าไร ถ้าสติไม่เกิด ความทุกข์ก็เกิด แต่ถ้าปัญญาเกิดรู้จริง ๆ ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางตานั้นเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา จะอยากได้หรือไม่อยากได้ จะพอใจในสิ่งนั้นมากหรือน้อย วัตถุสิ่งนั้นที่ปรากฏทางตา ก็เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ถ้ายังไม่ได้ ผู้ที่มีสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น ก็ไม่กระวนกระวาย เป็นเรื่องไม่เดือดร้อน เพราะว่าเป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะเริ่มมีความรู้สึก ว่าพอ เนื่องจากได้ศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ เพราะเหตุว่าสภาพธรรมเหล่านี้ย่อมปรากฏให้เป็นที่ตั้งของความยินดีหรือความปรารถนาเกินพอ ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงนาถกรณธรรมประการที่ ๗ ว่า *ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้สิ้นโดยด้วยจิรวร*

แม้ว่าจะเป็นพระภิกษุแล้ว จะตัดความยินดีพอใจในจิรวร เป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย แม้ว่าต้องอาศัยเพียงจิรวร ๓ ผืน แต่ก็ยังมีความยินดี มีโลภะ มีความต้องการใน

จิวรเนื้อละเอียด หรือว่าในสีสันต่าง ๆ และถ้าเป็นผู้มีความปรารถนาใหญ่ ไม่มีความพอในจิวรที่มีอยู่ ก็เป็นปัจจัยให้เกิดความทุกข์สำหรับพระภิกษุ แต่ว่าสำหรับฆราวาสก็เป็นวิสัยที่จะเกิดความยินดีพอใจในเครื่องแต่งตัว ซึ่งมากกว่าจิวรเพียง ๓ ผืน เพราะฉะนั้น ก็จะได้ระลึกได้ว่า เริ่มมีความพอหรือยัง ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ที่เป็นเครื่องใช้ เครื่องแต่งตัวต่าง ๆ

ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจิวร บิณฑบาต ในเรื่องอาหาร การบริโภคก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังมีโลภะอยู่ก็ไม่พอ ปรารถนารสนั้น และก็ปรารถนารสอื่นอีก ด้วยเหตุนี้ในเรื่องการบริโภคอาหาร จึงต้องเป็นไปตามความปรารถนา แล้วแต่ว่าจะพอไหม เพราะว่าบางครั้งมีความจำเป็นจริง ๆ ซึ่งท่านไม่สามารถที่จะเลือกสรรที่ต้องการได้ รสเท่าที่มีพอไหม รู้จักที่จะพอ ไม่ปรารถนาในรสอื่น นอกจากรสที่มี ที่จะต้องบริโภคในขณะนั้นไหม

จะเห็นได้ว่า ธรรมทั้งหลายถึงแม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะได้ทรงแสดงว่า สิ่งใดเป็นคุณ สิ่งใดเป็นโทษ แต่ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็ไม่สามารถที่จะเป็นผู้พอแม้ในเรื่องของอาหาร ซึ่งสำหรับพระภิกษุก็เป็นบิณฑบาต

เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้ใดเป็นผู้ที่อยู่ยาก รับประทานยาก ก็จะเริ่มสังเกตได้ว่า ถ้าสติเกิดขึ้น ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ มีความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏว่า สิ่งที่กำลังปรากฏนั้น ย่อมปรากฏเพราะเหตุปัจจัย อาหารจะดีหรือประณีตไม่ประณีตอย่างไร ในชีวิตนี้ก็หมุนเวียนเปลี่ยนไป แล้วแต่ว่ากรรมใดจะเป็นปัจจัยให้เกิดรสที่ประณีต หรือรสที่ไม่ประณีตในขณะนั้น ซึ่งถ้ารู้ซึ่งถึงถึงลักษณะสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลในขณะนั้น ก็ย่อมเป็นผู้ที่ไม่เดือดร้อน ไม่กระวนกระวาย และสามารถที่จะเห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า แม้ความรู้สึกต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยแต่ละขณะจริง ๆ และก็ดับไปหมด ไม่สำคัญอะไรเลย ไม่ว่าอะไรทั้งนั้น เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยชั่วขณะเดียวแล้วก็ดับไปหมด แต่ว่าจะต้องศึกษาให้รู้ชัดจริง ๆ ประจักษ์แจ้งจริง ๆ ในสภาพธรรมซึ่งกำลังเกิดดับแต่ละขณะตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นคุณของสติ และจะเห็นโทษของการหลงลืมสติได้ว่า เวลาที่สติเกิด ก็ศึกษาบ้าง รู้บ้างในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งย่อมดีกว่า ขณะที่หลงลืมสติมาก เพราะว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปมากมาย ด้วยความหลงลืมสติ จึงไม่สามารถที่จะรู้ชัดในสภาพลักษณะของธรรมนั้น ๆ ตามความเป็นจริง แม้แต่ในเรื่องของความสันโดษ ถ้าไม่ใช่ผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานแล้ว ก็ยากที่จะมีได้

นาถกรณธรรม ประการที่ ๘ มีข้อความว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อจะยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อมอยู่ เป็นผู้มีเรี่ยวแรง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อจะยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีเรี่ยวแรง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

ต้องเป็นกุศลทั้งหมด จึงจะเป็นธรรมที่เป็นที่พึงได้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นผู้ที่ไม่ทอดถอนใจในการที่จะให้กุศลเกิดขึ้นแทนอกุศล อกุศลไม่ต้องทำอะไรเลย เกิดได้บ่อย ๆ เกิดเรื่อย ๆ เกิดขึ้นขัดขวางการกระทำกุศลหลายประการ เพราะฉะนั้น เวลาที่จะกระทำกุศลแต่ละครั้ง จะเห็นได้ว่า จะต้องมีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล

๖๘๖

ในเรื่องของท่าน ก็รู้ว่าเป็นสิ่งที่ดี การสละวัตถุที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ซึ่งน่าจะสละไม่ยาก เพราะว่าสิ่งที่จะเป็นทานที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นมีหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โผฏฐัพพะบ้าง เพียงแต่ว่าจะนึกสักชนิดหนึ่งว่า สิ่งนี้จะเป็นประโยชน์แก่ใครบ้าง ทานก็เกิดขึ้นได้แล้ว

แต่ถ้าไม่นึกถึงคนอื่นเลย ตนเองเท่านั้นที่สำคัญ จะให้เขาก็กลัวว่า จะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ความคิดเกิดขึ้นมากมายในเรื่องของความเป็นตัวตน เป็นเขา เป็นเรา ทานก็เกิดไม่ได้ แต่ถ้ากุศลจิตเกิด กุศลธรรมตั้งจิตในทางที่ชอบ ระลึกถึงคนอื่น และสิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับผู้อื่น ทานก็เกิดขึ้นได้ เป็นผู้ที่ยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มีความบากบั่นมั่งคั่ง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล แม้ในขณะนี้ กุศลเจริญได้ทุกชั้น ความสงบของจิตในขณะนี้ก็มีไหม ถ้าไม่มี ก็ไม่ทอดธุระ

เวลาที่ความไม่สงบของจิตปรากฏ มีความวิตกกังวล ห่วงใย เดือดร้อน ครุ่นคิด นั่นเป็นลักษณะสภาพของความรู้สึกซึ่งไม่สบายใจ เป็นอกุศล ใคร ๆ ก็รู้ว่าจะขณะนั้นไม่สงบ ถ้าเป็นผู้ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ก็ตั้งจิตไว้ชอบ สติเกิดขึ้น ระลึกได้จึงสงบ แล้วแต่ว่าขณะนั้นสติจะระลึกเป็นไปในขั้นของความสงบ หรือว่าเป็นสติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งเป็นการศึกษาในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ปัญญาเกิด ต้องมีความสงบร่วมด้วย ไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ ในขณะนั้นเป็นความสงบพร้อมด้วยปัญญาที่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง แต่ว่าบังคับไม่ได้ แล้วแต่ว่าขณะนั้นตั้งจิตไว้ประการใด จะให้เป็นอกุศลจิตต่อไป หรือจะให้เป็นความสงบที่ระลึกได้ว่า อกุศลธรรมนั้นไม่สมควร ในขณะนั้น แล้วแต่ว่าสภาพธรรมใดจะตั้งจิตเป็นกุศลประการใด หรือถ้า

เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็จะศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทันที

มีชาวต่างประเทศที่ได้ฟังเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน และมีความเข้าใจ เพราะเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน ได้เขียนจดหมายมาบอกว่า ส่วนมากคนยังเข้าใจผิดคิดว่า การที่ปัญญาจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องให้ตัวเองมีปัจจัยที่เหมาะสม แต่สำหรับท่านผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน เข้าใจแล้วจริง ๆ ว่า สภาพของการศึกษาพร้อมสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ จะเกิดขึ้นในขณะใดก็ได้ตามปกติ เพราะว่าอกุศลธรรมประการเดียวที่กั้นปัญญาไว้ไม่ให้เจริญขึ้นนั้น คือ มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิด

โลภะเกิดขึ้น ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน มีความเข้าใจถูกต้องในการอบรมเจริญปัญญา สติสามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะของโลภะในขณะนั้นว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง มีลักษณะอย่างนั้น เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะ เป็นโลภะ หรือโทสะ หรืออกุศลธรรมอื่น ถ้าผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความเข้าใจถูกต้องในการเจริญสติปัฏฐาน สติก็เกิดขึ้น สามารถที่จะระลึกรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้

แต่ถ้าเป็นผู้ที่เห็นผิด เข้าใจผิด ก็ไม่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วปัญญาที่สามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉตนั้น จะต้องเป็นปัญญาที่สามารถรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติในขณะนั้นนั่นเอง ถ้าไม่ใช่ในขณะนี้ ก็ไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้

ถ. ธรรมดาของความโกรธ สังเกตดู มีชัด ๆ อยู่ ๒ ทาง คือ ทางเสียง กับทางร่างกาย ทางเสียง โดยมากก็ได้ยินคำไม่ไพเราะ เหยียดหยามดูถูก ส่วนทางกาย ก็ตีรันฟันแทง ชกต่อยอะไรพวกนี้ ความโกรธก็จะเกิดขึ้น ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น

ถ้ามีสติอยู่ ถึงแม้จะได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจ หรือวาจาอันไม่ไพเราะ ความโกรธก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าหากปล่อยสติไป ความโกรธจะเกิดขึ้นทันที และถ้าเรามีสติคิดว่า จิตเรากำลังโกรธแล้ว ความโกรธนั้นจะหายไป นี่เป็นลักษณะการดับความโกรธ ทำให้จิตเราไม่ผูกโกรธ ไซ้หรือเปล่า

ส. สภาพธรรมเกิดดับสืบต่อกันเร็วมาก เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องศึกษา
รู้ในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะที่กำลังปรากฏ

ถ. สมมติว่า มีคนดำ เป็นคำหยาบแต่ละคำ จิตก็ไปอยู่ที่แต่ละคำนั้น พอ
จิตโกรธ หูไม่ได้ยินเสียงแล้ว เพราะว่ามันไปอยู่ที่คำดำนั้น ความโกรธก็เกิดขึ้น
คำพูดอะไร ๆ ไม่ได้ยินหรอก นามไปอยู่ที่โกรธเสียแล้ว แต่พอรู้สึกที่เราโกรธ ความ
โกรธหายไปเลย เพราะจิตมาอยู่ที่สำนึกที่รู้ว่าเราโกรธ

ส. ต้องการผลอะไร

ถ. อยากจะรู้ว่า ถ้าจะไม่ให้โกรธ ให้จิตผ่องใสอย่างนี้ เราจะทำวิธีใด

ส. ผล คือ ปัญญา ดีที่สุด เพราะว่าบางทีท่านอาจจะต้องการผลย่อย ๆ
คือ เพียงให้หายโกรธชั่วคราว แต่ว่าขณะนั้นรู้อะไร สำคัญที่สุดคือรู้อะไรในขณะนั้น
ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงตามความเป็นจริงแต่ละลักษณะใน
ขณะนั้นได้ไหม นี่สำคัญที่สุด

สิ่งที่ผ่านไปแล้ว ผ่านไปเลย ขณะนี้สำคัญที่สุด คือ สภาพธรรมที่ปรากฏ
เฉพาะหน้าในขณะนี้ มีอะไรที่ปัญญาจะรู้ จะศึกษาได้

บางท่านเริ่มด้วยการสนทนารธรรม ก็เป็นสิ่งที่ดี เป็นเรื่องของสภาพธรรมทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น ก็มี
เรื่องราวในชีวิตต่อจากลักษณะของสภาพธรรม แต่เวลาที่สติเกิด ที่จะเป็นสติปัฏฐาน
นั้น ต้องเป็นอารมณ์เฉพาะหน้า ขณะนี้กำลังคุยกัน กำลังสนทนากันเรื่องอะไรก็ได้
เป็นเรื่องนั้นเรื่องนี้ก็ได้ แต่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เฉพาะหน้า
สติจะต้องระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมนั้นตามความเป็นจริง

อย่างขณะที่นั่งคุยกัน ก็ต้องมีคนที่กำลังคุยกัน สติเกิดระลึก รู้ คนหายไปหรือ
ยัง หรือว่ายังคงเป็นคนอยู่ ถ้ายังเป็นคนอยู่ ก็ไม่ใช่สติปัฏฐาน แต่ในตอนต้น ๆ นี้
ยากนักยากหนาที่จะถ่ายถอนการเห็นสภาพธรรมที่ปรากฏเฉพาะหน้าว่า เป็นเพียงสิ่งที่
ปรากฏ หาความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนไม่ได้ นี่เป็นเรื่องของทางตา ส่วนทาง
หูที่กำลังได้ยิน ก็เป็นอีกโลกหนึ่งแล้ว เป็นอีกลักษณะหนึ่ง ไม่เกี่ยวข้องกันเลยกับ

สภาพธรรมที่ปรากฏทางตา จะเอามาเชื่อมโยงต่อกันว่า เป็นคนนั้นคนนี้กำลังพูด ก็ผิด เพราะถ้าสติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู ก็ไม่เห็น ในขณะที่ได้ยิน เห็นอะไรไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น การระลึกถึงตรงลักษณะจริง ๆ ต้องแต่ละทาง แต่เพราะการเกิดดับสืบต่อของสภาพธรรมเร็วมาก ซึ่งสติและปัญญายังไม่ชำนาญพอที่จะเห็นลักษณะที่ต่างกันจริง ๆ ของสภาพธรรมทางตากับสภาพธรรมทางหู เพราะฉะนั้น ความหลงลืมและความไม่รู้ทั่วในลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเกิดดับสืบต่อกัน ก็ทำให้ยากที่จะเห็นว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนใด ๆ ทั้งสิ้น เป็นแต่ละโลก เป็นแต่ละสภาพธรรม เป็นแต่ละขณะ และเป็นแต่ละลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ

ท่านจะกำลังทำอะไรอยู่ที่ไหนก็ตาม ถ้าเป็นสติปัญญาซึ่งเกิดขึ้นระลึก ต้องศึกษาเพื่อที่จะเห็นชัดว่า ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะต่างกัน และไม่ควรที่จะเอามาต่อกันให้เกิดความเห็นเหมือนอย่างเดิมว่า ยังเป็นบุคคลนั้น บุคคลนี้ ยังเป็นสัตว์ เป็นบุคคลอยู่

เรื่องของการอบรมเจริญกุศลนี้ จะเห็นได้ว่า ต้องนานมากทีเดียวกว่าปัญญาจะคมกล้าถึงขั้นที่สามารถจะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท เพราะฉะนั้น ถ้าทอดธุระในกุศลธรรม หวังอย่างเดียวที่จะเจริญสติปัญญา เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้เลย เพราะว่าอกุศลธรรมทั้งหลายมากมายที่สะสมมา ที่จะคอยเพิ่มความเป็นตัวตน กีดกันกุศลอื่น แม้แต่ในเรื่องของท่าน ในเรื่องของศีล และในเรื่องความสงบของจิต

แต่ถ้าเห็นว่า อกุศลทั้งหลายมากมายเหลือเกิน ยากที่จะดับได้เป็นสมุจเฉท ถ้าไม่อบรมเจริญกุศลทุกขั้นทุกประการเป็นการเกื้อกูลสนับสนุนแล้ว อกุศลนั้นวันก็ยิ่งจะเพิ่มขึ้น ๆ มากมายเหลือเกิน เมื่อไรจะดับได้เป็นสมุจเฉทสมความปรารถนา ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ก็จะเป็นผู้ที่ปากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในการเจริญกุศลธรรม เป็นผู้ที่ปรารถนาความเพียร เพื่อดละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีเรี่ยวแรง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล ถ้าผู้ใดประพฤติปฏิบัติอย่างนี้

นี้เป็นนาถกรรมธรรม เป็นธรรมซึ่งเป็นที่พึง พึ่งอื่นพึ่งไม่ได้เลย นอกจากพึ่งการเจริญกุศล เพื่อที่จะดับอกุศลให้เป็นสมุจเฉท

นาถกรรมธรรม ประการที่ ๙ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตนอย่างยอดเยี่ยม แม้สิ่งที่ทำแล้วนาน แม้คำที่พูดแล้วนาน ก็นึกได้ ระลึกได้

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตนอย่างยอดเยี่ยม แม้สิ่งที่ทำแล้วนาน แม้คำที่พูดแล้วนาน ก็นึกได้ ระลึกได้ นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

ถ. ลักษณะของสติและสัญญา รู้สึกรู้ว่าจะใช้คำพูดคล้าย ๆ กัน หรือเหมือนกันด้วยซ้ำ เช่น พูดว่า การกระทำที่นาน ก็นึกได้ ระลึกได้ คำพูดที่นาน ก็นึกได้ ระลึกได้ ถ้าเราจะพูดว่า คำพูดที่นาน ก็จำได้ การกระทำที่นาน ก็จำได้ จะใช้ได้ไหม

สุ. สภาพธรรมที่จำ เป็นสภาพธรรมที่เป็นสัญญาเจตสิก สภาพที่ระลึกได้ในทางที่เป็นกุศล เป็นลักษณะของสติเจตสิก สัญญามีหน้าที่จำ จำทุกสิ่งทุกประการ ไม่ทำกิจอื่นเลย ทำกิจอื่นไม่ได้ จะให้ระลึกขึ้นได้ในทางที่เป็นกุศลก็ไม่ได้ เพียงแต่ว่าเป็นสภาพที่จำลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ ซึ่งเกิดพร้อมกับจิตที่เกิดขึ้นรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้น

ถ. ข้อนี้ก็รู้อยู่ แต่ถ้าเราจะใช้คำพูดว่า เมื่อปีที่แล้วเราไปทำสิ่งโน้นสิ่งนี้ เราจำได้ หรือจะใช้คำพูดว่า เมื่อปีที่แล้วเราไปทำสิ่งโน้นสิ่งนี้ เราระลึกได้ คำพูดทั้ง ๒ นี้ ผู้ฟังก็เข้าใจเป็นอย่างดีเหมือนกัน คือ จำได้นั่นเอง เพราะฉะนั้น คำว่าสัญญา กับ คำว่าสติ มีคำจำกัดความอะไรบางอย่างที่ใช้คำว่า ระลึกได้ กับที่จะใช้คำว่า จำได้

สุ. นี่เป็นความละเอียดของสภาพธรรมซึ่งเกิดดับร่วมกัน ลักษณะที่ต่างกัน ของสัญญาเจตสิก วิตกเจตสิก และสติเจตสิก

สัญญาเจตสิก เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ที่จำ ถ้าจำไม่ได้ จะตรึกนึกถึงเรื่องนั้นได้ไหม แต่ขณะที่ตรึกนึกถึง เป็นวิตกเจตสิกที่ตรึกถึงเรื่องที่สัญญาจำได้ สัญญาจำ แต่วิตกเจตสิกตรึกนึกถึงเรื่องที่สัญญาจำได้ นึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่สัญญาจำไว้ สัญญาจำเสีย วิตกเจตสิกจึงตรึกนึกถึงเสียที่สัญญาจำไว้ และถ้าเป็นสติเจตสิก ก็เป็นสภาพธรรมที่ระลึกได้ในฝ่ายกุศลเท่านั้น

การตรึกนึกคิดในวันหนึ่ง ๆ นึกไปได้หลายเรื่อง บางครั้งคิดไปด้วยโลภะ บางครั้งคิดไปด้วยโทสะ ตามเรื่องที่จำ ๆ ไว้ สัญญาจำอะไรไว้ วิตกก็นึกด้วยโลภะบ้าง ด้วยโทสะบ้าง ในเรื่อง ในสิ่งต่าง ๆ ในสภาพธรรมที่สัญญาจำไว้ แต่ว่าไม่ใช่สติเจตสิก ถ้าขณะนั้นไม่เป็นไปในทางกุศล แต่ว่าเวลาที่นึกถึงเรื่องอื่นด้วยโลภะ โทสะ เป็นอกุศล สติเกิดขึ้นระลึกได้ในขณะนั้น ไม่ใช่สัญญาที่จำ และไม่ใช่วิตกที่ตรึก แต่เป็นการระลึกในฝ่ายกุศลที่จะรู้ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมเกิดดับ กระทำกิจการงานอย่างรวดเร็วตามหน้าที่ของตน ๆ โดยไม่มีการระลึก รู้ จึงไม่ปรากฏชัดในลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง แต่ถ้าสติเกิดขึ้น เริ่มระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้นบ้าง ลักษณะของสภาพธรรมนี้บ้าง มีความชำนาญสามารถที่จะเห็นความต่างกันโดยละเอียดในลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเกิดร่วมกัน ก็จะทำให้รู้ชัดว่า สภาพธรรมแต่ละขณะที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่ต่างกัน ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว

ถ. หมายความว่า จะรู้ได้ว่าเป็นสัญญา หรือเป็นสติ โดยวัดจากจิตที่ในขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศลเท่านั้น

ส. และสติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละลักษณะนั้นด้วย

ถ. สภาพธรรมที่เกิดขึ้นในขณะนั้นเป็นสัญญา หรือว่าเป็นสติ อยากจะรู้ว่า จะใช้อะไรเป็นเครื่องวัด

ส. สติระลึกรู้ลักษณะของสัญญาว่า เป็นสภาพที่จำ

ถ. ก็ยังแยกไม่ออก ยกตัวอย่างว่า เมื่อปีที่แล้วเราไปทอดกฐินที่วัดหนึ่ง ได้ทำบุญไปเป็นเงินจำนวนหนึ่ง ขณะนั้นจะใช้คำพูดว่า เราจำได้ หรือว่าเราระลึกได้

ส. สัญญาเจตสิกต้องเกิดกับจิตทุกดวง และไม่ว่าจะนึกเป็นเรื่องอะไร ก็ต้องเป็นเรื่องที่สัญญาจำเรื่องนั้น สัญญาจำ แต่แล้วแต่วิตกเจตสิกว่า จะตรึกลึกถึงเรื่องใด เพราะสัญญาจำไว้หมด เพราะฉะนั้น เป็นหน้าที่ของวิตกเจตสิกว่า จะตรึกลึกถึงเรื่องใดในขณะนั้น

สำหรับสติ จะต้องระลึก รู้ลักษณะของสภาพที่จำว่า เป็นลักษณะหนึ่ง และสภาพที่ตรึกหรือนึก ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่ง

๖๘๗

ถ. ตามที่ได้ศึกษามาก็คือว่าเป็นอย่างนั้น แต่สภาพธรรมที่เกิดขึ้นจริง แยกไม่ออกว่าเป็นสัญญาหรือเป็นสติ

ส. ความรู้ขั้นการศึกษาและพิจารณา ทำให้เข้าใจได้ว่า สภาพธรรมแต่ละลักษณะกระทำกิจของตน ๆ ถูกต้องโดยการศึกษาใช้ใหม่ เมื่อมีความรู้ที่ถูกต้องในการศึกษาแล้ว ความรู้ที่รู้จากการศึกษาก็สามารถที่จะประจักษ์แจ้งแทงตลอดตรงกับที่ได้ศึกษา ถ้าได้อบรมเจริญปัญญาถึงขั้นที่จะประจักษ์ในลักษณะของสภาพธรรมที่ได้ศึกษาแล้ว แต่ว่าเมื่อยังไม่ได้อบรมปัญญาถึงขั้นที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่เข้าใจจากการศึกษา การประจักษ์หรือการแทงตลอดในลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ก็ไม่ได้ แต่วันหนึ่งจะประจักษ์ได้ เมื่ออบรมเจริญสติปัฏฐาน อบรมเจริญปัญญาเพิ่มความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ต่างกัน

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทั้งหมดที่แสดงไว้ให้ศึกษา ไม่ใช่ให้ศึกษาเพียงขั้นเข้าใจ แต่ให้ศึกษาพร้อมสติที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ในขณะที่สภาพธรรมนั้น ๆ กำลังปรากฏ

ถ. เวลาที่ศึกษานั้นอย่างหนึ่ง เมื่อนำมาปฏิบัติ สังเกต พิจารณา ก็แยกกันไม่ออก เมื่อแยกกันไม่ออก ก็อยากจะแยกให้ออก ก็เลยวุ่น

ส. นี่ไม่ใช่หนทาง ด้วยความอยากแล้ว เป็นไปไม่ได้เลย แต่ว่าค่อย ๆ อบรมไป และเริ่มรู้ลักษณะของความอยากว่าไม่ใช่ตัวตน เมื่อความรู้ลักษณะของสภาพธรรมอื่นเพิ่มขึ้น มากขึ้น จะทำให้เห็นว่า ลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างต่างกันจริง ๆ แต่จะให้ได้เข้าใจ คือ เมื่อศึกษาเรื่องของเจตนา ก็อยากจะรู้ลักษณะของเจตนาในขณะนี้ เมื่อศึกษาเรื่องของมนสิการ ก็อยากจะรู้ลักษณะของมนสิการในขณะนี้ ตั้งอกตั้งใจพากเพียรจดจ้องอยากรู้เสียจริง ๆ ด้วยประการอย่างนั้น

ไม่สามารถจะทำให้รู้ชัดในสภาพธรรมได้เลย แต่กลับเป็นเครื่องกั้น ด้วยความเป็นตัวตนที่อยากจะรู้

ถ. ถ้าว่าเป็นเครื่องกั้น ลำบากแน่ เพราะว่าผู้ที่ปฏิบัติธรรมทั้งหลายส่วนใหญ่ก็ยังมีความต้องการผลอยู่ ในเมื่อรู้ว่ามีสภาพธรรมต่าง ๆ ความอยากรู้ก็เกิดขึ้น คือ อยากรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ขณะนั้นเป็นโลภะก็จริงอยู่ แต่ว่าความอยากรู้ทำให้เกิดความเพียรเพื่อจะไปรู้ ซึ่งเมื่อปฏิบัติแล้วก็น่าจะรู้ได้ แต่ทำไมกลับเป็นเครื่องกั้น

ส. ความอยาก เป็นเครื่องกั้นแน่นอน ถ้าปัญญายังไม่เห็นเครื่องกั้นนี้ จะไม่รู้เลยว่า แท้ที่จริงที่ไม่สามารถจะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริงได้นั้น เพราะเครื่องกั้นนี้เอง คือ ความอยาก เพราะฉะนั้น ความอยาก หรือโลภะเป็นสมุทัย เป็นเครื่องกั้นที่ต้องเห็น

ปัญญาต้องเห็นชัดในเครื่องกั้น ในสภาพของโลภะที่เป็นอกุศลว่าเป็นอกุศล และละคลายเครื่องกั้นนี้ ละคลายความอยาก ความปรารถนา ความต้องการ จึงทำให้เครื่องกั้นนี้หมดไปได้ มิฉะนั้นแล้ว โลภะนี้แหละจะเป็นเครื่องกั้นอยู่ตลอดเวลาโดยไม่รู้ตัว

ถ. เมื่อโลภะเกิดขึ้นก็ไม่นาน ขณะที่สังเกต พิจารณา ใช้ความเพียรพยายามสังเกตสภาพธรรมต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏ ความเพียรอาจจะเกิดจากโลภะที่อยากรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง โลภะเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปแล้ว แต่ขณะที่ความเพียรเกิดขึ้น โลภะไม่น่าจะกั้นได้เลย

ส. ความเพียรเกิดกับโลภะได้ง่าย ไม่ยากเลย ใครต้องการอะไร เพียรแล้วใครอยากจะได้อะไรก็มีความเพียรไปซื้อไปหา เพราะฉะนั้น ความเพียรเกิดกับโลภะง่ายมาก มีโลภะที่ใด ความเพียรก็มีที่นั่น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว วิริยะเจตสิกเกิดขึ้นกับจิตเกือบทุกประเภทเมื่อมีเหตุปัจจัย

ถ. สติกับสัญญา มีหน้าที่ของเขาโดยเฉพาะ ตัวอย่างไปทอดกฐิน สติระลึกว่า เราไปทอดกฐิน สติอยู่แค่นั้นเอง ส่วนทอดกฐินมีอะไรบ้าง เป็นเรื่องของสัญญา แยกกันได้ คุณว่าแยกไม่ได้ แต่ผมแยกได้

สุ. โดยชั้นของการศึกษา เข้าใจได้ แต่ขณะนี้สภาพธรรมหลายอย่างเกิดขึ้นพร้อมกัน ใครแยกได้ ในลักษณะของสติ ในลักษณะของสัญญา ในลักษณะของวิตก ในลักษณะของวิจาร์ ในลักษณะของเจตนา ในลักษณะของมนสิการ

ถ. เขาถามว่า สติน้ำตาเป็นอย่างไร ผมบอกว่าเป็นนามธรรม ไม่มีหน้า ไม่มีมีตา

สุ. น้ำตาในที่นี้ อาจจะหมายความว่า ความปรากฏแปลก ๆ กันไปตามเหตุตามปัจจัย โลกะนี้มีมากทีเดียว

ถ. สัญญากับสติ พัวพันกัน แยกกันไม่ออก ถ้าเราจะนำลักษณะที่จิตดูของสัญญากับสติมาพิจารณา ดู ลักษณะที่จิตดูจะ แปลว่า ลักษณะ ๔

ลักษณะที่จิตดูของสติ คือ

อปิลปนลกฺขณา มีการระลึกได้ซึ่งอารมณ์เนื่อง ๆ เป็นลักษณะ อารมณ์ที่ระลึกได้นั้นเป็นอารมณ์ที่เป็นกุศล

อสมฺโมหรรสา มีความไม่หลงลืมเป็นกิจ

อารกฺขปจฺจุปฺปฐานา มีการรักษาอารมณ์เป็นผล

อิธสญฺญาปทฺฐานา มีการจำได้แม่นยำเป็นเหตุไถ่

สำหรับลักษณะที่จิตดูของสัญญา คือ

สญฺชานนลกฺขณา มีความจำเป็นลักษณะ

ปฺนสญฺชานน ปจฺจุยนิมิตฺตกรณรรสา มีการหมายไว้และจำได้เป็นกิจ

ยถาคหิต นิมิตฺตวเสน อภินิเวสกรณ ปจฺจุปฺปฐานา มีความจำเป็นในสิ่งที่หมายไว้เป็นผล

ยถาอุปฺปฐิตวิสยปทฺฐานา มีอารมณ์ที่ปรากฏเป็นเหตุไถ่

ถ้านำลักษณะที่จุดกะของสัญญา กับสติมาเปรียบเทียบ เราจะเห็นได้ว่า สติระลึกได้ในกุศล ส่วนสัญญาจำได้ทั้งนั้น กุศลก็ได้ อกุศลก็ได้

ส. ทั้งหมดที่ได้ฟังมา จะเกื้อกูลเวลาที่สติเกิดขึ้น ศึกษาเดี๋ยวนี้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ได้กล่าวถึงเมื่อครู่ ถ้าเป็นสติปัฏฐานแล้ว อาศัยสัญญา คือความจำที่มั่นคงในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ทำให้สามารถที่จะระลึก ที่จะรู้ความต่างกันของลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่าง สติจะระลึกรู้ลักษณะของสัญญาก็ได้ ของวิตก-เจตสิกก็ได้ หรือของสภาพธรรมอื่นที่ปรากฏเฉพาะหน้า ช่วงขณะนั้นที่กำลังปรากฏ แต่ถ้ายังไม่ปรากฏ อย่าอยาก เครื่องกันอันใหญ่หลวงซึ่งไม่เห็น จึงไม่รู้

เพราะฉะนั้น ถ้าจะอาศัยความอยากนำไป ก็จะไปถึงความไม่รู้ ไม่ใช่ถึงความรู้ แต่ถ้าถึงความอยาก เพราะปัญญาเห็นความอยากว่าเป็นเครื่องกัน ก็จะไม่มีความอยากเลย สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเฉพาะหน้าเท่านั้น ไม่มีความอยากที่จะดิ้นรนไปถึงสภาพธรรมที่ยังไม่ปรากฏในขณะนั้น แต่แล้วแต่อะไรจะปรากฏ

ทางตา รู้แล้วหรือยัง กำลังปรากฏเฉพาะหน้า ไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมอื่นซึ่งไม่ปรากฏ แต่เริ่มศึกษาที่จะรู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และความรู้จะเพิ่มขึ้น ความรู้จะละเอียดขึ้น จนสามารถที่จะรู้ลักษณะอื่นซึ่งต่างจากสิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งสภาพที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตา คือ สภาพที่กำลังเห็นในขณะนี้

ถ. อาจารย์กล่าวว่า โลกะเกิดขึ้นแล้วเป็นเครื่องกัน กระผมจำได้ว่า อาจารย์เคยพูดถึงเรื่องของท่านพระอานนท์ที่ได้แสดงธรรมกับภิกษุณี ซึ่งภิกษุณีทำการยาให้อุบาสกไปนิมนต์ท่านพระอานนท์ไปเยี่ยมไข้ และท่านพระอานนท์ได้แสดงธรรมกับภิกษุณีว่า อาศัยตัณหาละตัณหา อาศัยอาหารละอาหาร อาศัยมานะละมานะ เพราะฉะนั้น การที่ต้องการรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง และความเพียรเกิดขึ้น พยายามสังเกต พิจารณาสภาพธรรมตามความเป็นจริง กระผมเข้าใจว่า อาศัยตัณหาละตัณหา จะเป็นอย่างไรใหม่

ส. อย่าลืมว่า ความเข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐานต้องมี มิฉะนั้นแล้ว จะไม่ได้เจริญสติปัฏฐาน แม้ว่าจะได้ฟังข้อความนี้ อาศัยค้นหา ขณะไหน ก็ต้อง ขณะที่ตัณหากำลังปรากฏให้รู้ ถ้าตัณหาในขณะนั้นไม่ปรากฏให้รู้ ปัญญาจะรู้ ลักษณะของตัณหาในขณะนั้นได้ไหม ลักษณะของตัณหาจะเป็นสิ่งอาศัยให้ปัญญา รู้ชัดในสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้ไหม

ถ. ข้อนี้แน่นอน แต่ผมหมายถึงผู้ที่เข้าใจข้อปฏิบัติในการเจริญสติปัฏฐาน แล้ว ผู้ที่ไม่เข้าใจนั้น ไม่พูดถึงหรอก เพราะว่าไม่มีทาง แต่ผู้ที่เข้าใจในเรื่องการเจริญสติปัฏฐานแล้ว ถ้ามีความต้องการที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง มีความต้องการเกิดขึ้น หลังจากความต้องการดับไปแล้ว เขาก็มีความเพียรไปพิจารณาสภาพธรรมทั้งหลาย ที่ว่ามีความบากบั่น มีกำลังอะไรที่อาจารย์พูดเมื่อครู่นี้ ผมคิดว่า ไม่เป็นเครื่องกันสำหรับผู้เข้าใจข้อปฏิบัติแล้ว

ส. ต้องอารมณ์เฉพาะหน้า ภิกษุนี้ในขณะนั้นมีตัณหาในท่านพระอานนท์ ปรากฏเฉพาะหน้าให้ระลึกรู้ เพราะฉะนั้น เมื่อภิกษุรูปนั้นเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในเรื่องการเจริญสติปัฏฐาน จึงรู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้นได้ ตัณหาไม่เป็นเครื่องกันสำหรับผู้หนทาง และเป็นผู้ที่มิปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่รู้หนทาง ก็เข้าใจว่าต้องอาศัยตัณหา คือ ความอยาก ไปเจริญปัญญาให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าไม่ต้องอาศัยตัณหา ตัณหาก็คือเกิดเป็นไปในสารพัดสิ่ง ไม่ว่าอะไรจะปรากฏ รูปทางตา เสียงทางหู กลิ่นทางจมูก รสทางลิ้น สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย เรื่องราวที่นึกคิดต่าง ๆ ทางใจ เป็นอารมณ์หรือเป็นที่ตั้งของตัณหาอยู่แล้ว

เพราะฉะนั้น จะอาศัยตัณหา ความพอใจในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ไปอบรมเจริญปัญญาให้เกิดขึ้นไม่ได้ และที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏเมื่อตัณหาดับแล้ว นั้นเพราะความเข้าใจในหนทางเจริญปัญญา ไม่ใช่เพราะตัณหาต้องแยกกัน

ขณะที่สัมผัสมาสติเกิดขึ้น ไม่ว่าจะหลังหรือก่อนค้นหาก็ตาม ให้ทราบว่า สัมผัสมาสติจะเกิดขึ้นได้นั้น เพราะมีความเข้าใจถูกในหนทางข้อปฏิบัติ ซึ่งเป็นการ อบรมเจริญสติปัฏฐาน

ถ. อาจารย์แยกอย่างนี้ ก็พอเข้าใจบ้าง หมายความว่า ตัณหาจะเป็น เครื่องกั้นกับผู้ที่ไม่เข้าใจข้อปฏิบัติเท่านั้น แต่จะไม่ใช่เครื่องกั้นต่อผู้ที่เข้าใจข้อปฏิบัติ

ส. และการที่เป็นผู้เข้าใจข้อปฏิบัติ เป็นปัจจัยให้สัมผัสมาสติเกิดขึ้นระลึกรู้ ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพราะตัณหาเป็นปัจจัย แต่ เพราะความเข้าใจในข้อปฏิบัติที่ถูกเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องละเอียดมากที่จะต้องรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงว่า ขณะนั้นยังคงมีแววของตัณหาหลงเหลือเป็นปัจจัยอยู่ในขณะนั้นหรือเปล่า เพราะว่าตัณหาหลายรูปลักษณะที่จะปรากฏ ที่ปรากฏพร้อมความเห็นผิดในข้อปฏิบัติที่ชัดๆ ก็มี ที่ไม่ชัดก็มี เพราะฉะนั้น ปัญญาจะต้องรู้เท่าทัน เพื่อที่ตัณหาจะได้ ไม่เป็นเครื่องกั้นการอบรมเจริญปัญญาได้ ต้องรู้ ต้องเห็นสมุทัยสัจ ถ้ายังไม่เห็น สมุทัยสัจ ก็ไม่สามารถที่จะถึงพระนิพพานได้

ถ. ขณะที่มีความอยาก รู้สึกว่าอยาก มีความต้องการเกิดขึ้น มีความยินดี พอใจเกิดขึ้น ขณะนั้นสติจะต้องระลึกได้ในสภาพธรรมที่เกิดขึ้นทันที

ส. และละความอยาก นี่เป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ขณะนั้นสติเกิดขึ้น ดับไป ความอยากรู้เกิดต่อ ดับไป ถ้าความอยากรู้ยังเกิดต่อไปอีก นั่นเป็นเครื่องกั้น แต่แทนที่จะอยากรู้ ปัญญาเกิด ปัญญารู้ลักษณะของความอยาก ขณะนั้นเป็นการ อบรมเจริญปัญญา

ถ. สภาพธรรมต่าง ๆ นี้ เราไม่เคยรู้ว่าเป็นเพียงสภาพธรรม จำได้เป็นตัว เป็นตน เป็นเรื่องเป็นราว ขณะที่ผัสสะสัญญาเกิดขึ้น เหมือนเมื่อปีก่อนเราเคยไปที่โน่น ขณะที่ระลึกได้ มีสัญญาเกิดขึ้น และก็สติดระลึกได้ว่า นั่นเป็นเพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง สติดระลึกได้ว่า นั่นเป็นสัญญา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล นี่จะเป็นสติ กับสัญญาแยกกันไหม

ส. สภาพธรรมเป็นลักษณะที่ต่างกันอยู่แล้ว ซึ่งความรู้ชัดในความต่างกันของสภาพธรรม ต้องเกิดพร้อมสติในขณะนั้น

ถ. สมมติว่า เราจำอะไรได้สักอย่างหนึ่ง ขณะนั้นมีสติระลึกได้ว่า นั่นเป็นเพียงสัญญา

ส. ควรจะเป็นในขณะนี้ สัญญาอยู่ที่ไหน กำลังจำ นี่คือนิยาม

ถ. คือ เจริญสติตามความเป็นจริง

ส. และรู้ละเอียดขึ้นด้วย รู้ชัดขึ้นด้วย มิฉะนั้นแล้ว ถ้าสภาพธรรมที่เกิดดับรวมกัน ยังคงไม่ปรากฏลักษณะของแต่ละสภาพธรรมตามความเป็นจริง ก็ละการยึดถือสภาพธรรมทั้งหลายว่า เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนไม่ได้

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน ผู้ที่มีความเห็นถูกต้องยังไม่พอ ถ้าปัญญายังไม่รู้ชัดจริง ๆ ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏแต่ละลักษณะ จะยับยั้งอะไรก็ไม่ได้ แล้วแต่ว่าสภาพธรรมอะไรปรากฏในขณะนั้น เป็นเรื่องที่จะต้องศึกษา รู้ชัด และประจักษ์แจ้ง

นาถกรณธรรม ประการที่ ๑๐ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับอันประเสริฐ ขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับอันประเสริฐ ขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม ฯ

ประการสุดท้าย ที่พึงสูงสุด คือ ปัญญา เหลือกุศลอื่น ๆ เพราะว่าปัญญาเท่านั้นที่จะสามารถคมกล้าถึงขั้นดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ถ้าปัญญา还没有มีกำลัง เป็นเพียงปัญญาขั้นการศึกษา ขั้นเข้าใจ และขั้นพิจารณา ก็ยังไม่ทราบว่า ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตนเป็นอย่างไร กำลังเห็น ก็รู้ว่าต้องมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น แต่สภาพธรรมของธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา ซึ่งเป็นเพียงธาตุรู้ อากาเรู้เท่านั้น ไม่ใช่ลักษณะ

ของตัวตนเลยนั้นเป็นอย่างไร ยังไม่ประจักษ์แจ้ง เพราะว่ายังไม่ได้อบรมปัญญา จนกระทั่งมีปัจจัยที่ปัญญาขึ้นแทงตลอด ขั้นต่ำแรกกิเลส ขั้นประจักษ์แจ้งจะเกิดขึ้นได้

ถ้าทราบใดที่ปัญญานั้นยังไม่เกิด อกุศลธรรมทั้งหลายก็ยังมีปัจจัยให้เกิดอยู่เนือง ๆ บ่อย ๆ เพราะว่าอกุศลธรรมที่เกิดบ่อย ย่อมเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้อกุศลธรรมต่อไปเกิดขึ้นบ่อย ๆ เนือง ๆ

เพราะฉะนั้น ที่พึงสูงสุดคือ ปัญญา ซึ่งคนส่วนมากอาจจะเห็นว่า การที่ได้รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่น่าพอใจนั้น เป็นความหวังในชีวิต

ในวันหนึ่ง ๆ หวังอย่างนี้หรือเปล่า ไม่ได้หวังปัญญาใช่ไหม แต่หวังที่จะได้รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะที่น่าพอใจ นี่เป็นความหวังประจำวัน แทนที่จะให้ความหวังประจำวันเป็นการเพิ่มปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏ และเจริญกุศล เพื่อที่จะเป็นปัจจัยให้ปัญญาคมกล้าขึ้นถึงขั้นที่จะแทงตลอดในสภาพธรรม ประจักษ์แจ้งในความเกิดดับ แต่ถ้าไม่ได้ศึกษา ไม่ได้พิจารณา ก็ยังคงไม่เปลี่ยนความหวัง ยังคงหวังที่จะได้เพียงรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะต่าง ๆ ที่น่าพอใจในวันหนึ่ง ๆ

๖๘๘

ถ. ความหวังทั้งสอง เวลานี้ดูเหมือนจะมีเท่า ๆ กัน แต่ความหวังในรูป
เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะจะมีมากกว่า

ส. หวังทั้ง ๒ อย่างใช้ไหม

ถ. หวังทั้ง ๒ อย่าง แต่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะหนักกว่า
เพราะฉะนั้น บางครั้งทำให้มีความเห็นผิด ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กามวิตกนี้ไม่
สมควร ขณะที่สติพิจารณาตามที่พระผู้มีพระภาคท่านตรัสว่า กามวิตกนี้ไม่สมควร
แต่ก็เป็นความจำเป็น เอาความจำเป็นขึ้นมาอ้างในฐานะเหตุผล

บางครั้งนั่งอยู่ ก็วางโครงการที่จะดำเนินกิจการว่า ควรทำอย่างไรกิจการจึงจะ
เจริญ ควรทำอย่างไรจึงจะมีความก้าวหน้าในกิจการ ซึ่งก็รู้อยู่แล้ว เป็นกามวิตกทั้งนั้น
และพระผู้มีพระภาคก็ทรงดำหนิ แต่ก็ชักจะค้านกับพุทธพจน์ ก็เราเป็นเหตุผล
การดำเนินกิจการก็เป็นสิ่งที่จำเป็น

ส. เพราะฉะนั้น ปัญญาที่มีตามลำดับขั้น ถ้ายังเป็นปุถุชน ก็อบรมเจริญ
ปัญญาที่จะดับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน อย่าไปพากเพียรอบรม
เจริญปัญญาที่จะดับโลภะหรือกามวิตก โดยที่ยังไม่ได้ดับมิจฉาทิฏฐิ โดยที่ยังไม่ได้ดับ
สักกายทิฏฐิ การยึดถือสภาพธรรมเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

ด้วยเหตุนี้ ปัญญาที่เป็นที่พึงซึ่งจะเกิดขึ้น จะต้องเกิดขึ้นตามลำดับขั้น อย่าไป
หวังที่จะไปดับกามวิตกในเบื้องต้น เป็นสิ่งที่ไปไม่ได้ แต่อบรมเจริญปัญญาให้ถึง
ขั้นที่จะดับสักกายทิฏฐิ การยึดถือสภาพธรรมที่ปรากฏเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน
เสียก่อน

ถ. แบบนี้จะถูกหรือ เมื่อรู้ว่าอกุศลทั้งหมดเป็นธรรมที่ไม่ดี อกุศลทั้งหมดเป็น
ธรรมที่ดี เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว อกุศลทั้งหมดที่เกิดขึ้น ถ้ามีโอกาสจะดับได้ก็ควรจะดับ
มีโอกาที่จะรู้ได้ก็ควรจะรู้ ควรจะขัดเกลาไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าอกุศลอะไรทั้งสิ้น

ส. เพียงรู้ว่า อกุศลธรรมไม่ดี กุศลธรรมดี เท่านั้นไม่พอ แต่จะต้องประจักษ์
แจ้งความเกิดขึ้นและดับไปของสภาพธรรมที่ปรากฏเฉพาะหน้าในขณะนี้

เรื่องที่จะดับ ควรที่จะดับทั้งหมด แต่ต้องเป็นไปตามลำดับขั้น เห็นโทษของ
โลภะ กามวิตก อยากดับเหลือเกิน แต่ยังเป็นเรา มีท่านผู้ฟังบอกว่า ยังไม่อยากดับ

เพราะฉะนั้น ดับสักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน
เป็นสัตว์ เป็นบุคคลก่อนดีไหม ในเมื่อยังไม่อยากดับโลภะที่เป็นกามวิตก ซึ่งเป็นการ
ถูกต้องแล้ว เพราะปัญญายังไม่เห็นโทษถึงขั้นนั้น ขอให้เห็นโทษของการยึดถือสภาพ
ธรรมที่กำลังปรากฏว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตนเสียก่อน เห็นว่าผิดจริง ๆ เป็น
โทษจริง ๆ จึงจะเป็นปัจจัยให้สติระลึก รู้ ศึกษาสภาพธรรมที่ปรากฏ จนกระทั่งปัญญา
สามารถที่จะเจริญขึ้น คมกล้าขึ้น ถึงขั้นที่จะดับความเห็นผิดว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล
เป็นตัวตนได้ และปัญญาที่เห็นโทษของกามวิตกหรือโลภะในรูป เสียง กลิ่น รส
โผฏฐัพพะจึงจะเกิดได้

ในหนังสือแบบเรียนเด็ก ซึ่งท่านผู้ฟังคงจะเคยผ่านมา ที่ลูกถามพ่อว่า อะไร
หมดสิ้นเร็วเหลือเกินใน ๗ สิ่งนี้ คือ น้ำไหล ลมพัด ดาวหมุน ฟ้าแลบ พลุ
เมฆเคลื่อน นกบิน ใน ๗ อย่างนี้ อะไรหมดสิ้นเร็วที่สุด เป็นคำถามของเด็ก ๆ เท่าที่
เด็กจะคิดถามได้ ซึ่งพ่อกับบอกลูกว่า ที่กล่าวมานั้นยังเป็นการคิดที่ไกลความจริง
เพราะว่าความสุขนั้นแหละเป็นของสั้น เสื่อมเร็ว สูญเร็วกว่าทุกอย่าง จริงไหม

วันหนึ่ง ๆ อยากจะได้ความสุขนัก แต่ได้มานิดเดียว หมดทันที สุขหายไปแล้ว
ไม่ได้มีความยั่งยืนถาวรเลยในความสุขที่ปรารถนา และกว่าจะได้มาก็แสนยาก
แสนลำบาก จะต้องพากเพียรถึงจะได้ความสุขนั้นมา แต่พอได้มาแล้ว ก็ชั่วคราว
ชั่วครู่ นิดเดียว

เพราะฉะนั้น โดยความเข้าใจของคนทั่วไป ก็สามารถจะเข้าใจได้ว่า ความสุข
เป็นของที่เล็กน้อย เป็นสิ่งที่สูญเร็วที่สุด เสื่อมเร็วที่สุด หมดสิ้นหายไปเร็วที่สุด แต่นั่น
ก็เป็นความเข้าใจโดยทั่ว ๆ ไป แต่ลักษณะของสภาพธรรมทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะ
ความสุขเท่านั้น เกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของความสุขที่

เกิดดับสลับต่อกันให้ปรากฏเป็นความสุข ก็จะไม่รู้ว่า ความสุขนั้นสั้น น้อยมาก แต่ถ้ารู้ลักษณะของความสุขแต่ละขณะ จะยิ่งเห็นความสั้นของความสุข และความสั้นของสภาพธรรมทั้งหลาย ซึ่งเหมือนกันหมด คือ เพียงเกิดขึ้นปรากฏแล้วก็หมดไป

ได้กล่าวถึงกุศลธรรมที่เป็นนาถกรรมธรรม ธรรมที่เป็นที่พึงทั้ง ๑๐ ประการแล้ว และประการที่สำคัญที่สุด คือ ปัญญา เพราะสามารถดับกิเลสได้ ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

ในเรื่องกุศลจิตที่เป็นความนอบน้อม ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก แล้วแต่ว่ากิเลสของใครจะมีมาก ก็ทำให้ความนอบน้อมนั้นเกิดยาก แต่ถ้ากิเลสมีน้อย ก็ไม่ยากนักที่จะมีความนอบน้อมต่อผู้ที่ควรนอบน้อม ซึ่งจะเห็นได้ว่า ผู้ที่นอบน้อมต่อพระรัตนตรัย ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจสภาพธรรมและพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ยิ่งมีความเข้าใจในสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงมากเท่าไร ความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัยและผู้ที่ควรนอบน้อมก็มีมากขึ้นเท่านั้น

ขอกล่าวถึงข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องโลกธาตุต่าง ๆ ที่เป็นพระอานุกาของพระองค์ ซึ่งท่านผู้ฟังจะพิจารณาสภาพจิตของท่านได้ว่า ท่านจะมีความนอบน้อมมากหรือน้อย เมื่อได้ทราบข้อความในพระสูตรนี้

ข้อความใน **อังกุตตรนิกาย ดิกนิบาต จุฬนิสสูตร** มีว่า

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับฟังมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ดูกร อานนท์ สาวกของพระสัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งมีนามว่าอภิญญ ยืนอยู่ในพรหมโลก ให้พ้นแห่งโลกธาตุรู้แจ้งได้ด้วยเสียง พระเจ้าข้า ส่วนพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงสามารถที่จะทำโลกธาตุเท่าไรให้รู้แจ้งได้ด้วยพระสุรเสียง

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร อานนทฺ์ นั้นสาวก ส่วนพระตถาคตนับไม่ถ้วน ฯ

ฟังดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่แสนจะน่าอัศจรรย์ในยุคนี้ แต่ท่านผู้ฟังอาจจะเทียบเคียงได้ว่า เป็นไปได้

ข้อความต่อไปมีว่า

ท่านพระอานนทฺ์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค แม้ครั้งที่ ๒ ... แม้ครั้งที่ ๓ ... พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนทฺ์ เธอได้ฟังเรื่องพันโลกธาตุเพียงเล็กน้อย ฯ

ท่านพระอานนทฺ์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระสุคต บัดนี้เป็นกาลเวลาแห่งเทศนาที่พระองค์จะพึงตรัส ภิกษุทั้งหลายได้สดับธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้ ฯ

เรื่องของโลกธาตุ เป็นเรื่องที่ส่วนมากท่านผู้ฟังสงสัยไม่มีวันจบไซ้ใหม่ ยิ่งมองเห็นจักรวาล หรือดวงดาวต่าง ๆ ก็ยิ่งใคร่ที่จะรู้ว่า สภาพธรรมในที่อื่นที่แสนไกลนั้นเป็นอย่างไร หรือว่ามีอะไรบ้าง ที่ท่านพระอานนทฺ์กราบทูลถามพระผู้มีพระภาค ก็เป็นเพราะเหตุว่า ท่านพระอานนทฺ์ไม่ได้ประจักษ์แจ้งแทงตลอดในสภาพธรรมในโลกธาตุเท่าที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงประจักษ์แจ้ง

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนทฺ์ ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ท่านพระอานนทฺ์ทูลรับสนองพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

ดูกร อานนทฺ์ จักรวาลหนึ่ง มีกำหนดเท่ากับโอกาสที่พระจันทร์พระอาทิตย์ โคจร ทว่าทิศสว่างไสวรุ่งโรจน์ โลกมีอยู่พันจักรวาลก่อน ในโลกพันจักรวาลนั้น มีพระจันทร์พันดวง มีอาทิตย์พันดวง มีขุนเขาสิเนรุพันหนึ่ง มีชมพูทวีปพันหนึ่ง มีอปรโคยานทวีปพันหนึ่ง มีอุตตรกurutทวีปพันหนึ่ง มีปุพพวิเทหทวีปพันหนึ่ง มีมหาสมุทรสี่พัน มีท้าวมหาราชสี่พัน มีเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกาพันหนึ่ง มีเทวโลก

ชั้นดาวดึงส์พื่นหนึ่ง มีเทวโลกชั้นยามาพื่นหนึ่ง มีเทวโลกชั้นดุสิตพื่นหนึ่ง มีเทวโลกชั้นนิมมานรดีพื่นหนึ่ง มีเทวโลกชั้นปรนิมมิตวสวัตตีพื่นหนึ่ง มีพรหมโลกพื่นหนึ่ง

ดูกร อานนท์ นี่เรียกว่าโลกธาตุอย่างเล็กมีพื่นจักรวาล โลกคุณโดยส่วนพื่นแห่งโลกธาตุอย่างเล็ก ซึ่งมีพื่นจักรวาลนั้น นี่เรียกว่า โลกธาตุอย่างกลางมีล้านจักรวาล โลกคุณโดยส่วนพื่นแห่งโลกธาตุอย่างกลางมีล้านจักรวาลนั้น นี่เรียกว่า โลกธาตุอย่างใหญ่ ประมาณแสนโกฏิจักรวาล

ดูกร อานนท์ ตถาคตมุ่งหมายอยู่ พึงทำโลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลให้รู้แจ้งได้ด้วยเสียง หรือทำให้รู้แจ้งได้เท่าที่มุ่งหมาย ฯ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคพึงทำโลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลให้รู้แจ้งด้วยพระสุรเสียง หรือทำให้รู้แจ้งได้เท่าที่พระองค์ทรงมุ่งหมายอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ พระตถาคตในโลกนี้ พึงแผ่รัศมีไปทั่วโลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลเมื่อใด หมู่สัตว์พึงจำแสงสว่างนั้นได้ เมื่อนั้นพระตถาคตพึงเปล่งพระสุรเสียงให้สัตว์เหล่านั้นได้ยิน พระตถาคตพึงทำให้โลกธาตุอย่างใหญ่ประมาณแสนโกฏิจักรวาลให้รู้แจ้งได้ด้วยพระสุรเสียง หรือพึงทำให้รู้แจ้งได้เท่าที่พระองค์ทรงมุ่งหมาย ด้วยอาการเช่นนี้แล ฯ

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ถ้าเป็นสมัยก่อนก็รู้สึกว่าจะฟังดูแล้วเหลือเชื่อ แต่สำหรับสมัยนี้ มนุษย์ธรรมดาซึ่งยังไม่ใช่พระสาวก ยังไม่ใช่แม้พระอรหันต์ ยังไม่ใช่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังสามารถจะส่งเสียงไปได้แสนไกลในโลกอื่น ทั้งภาพด้วย ทั้งเสียงด้วย ทั้ง ๆ ที่เป็นมนุษย์ธรรมดา และในบางพระสูตร ท่านผู้ฟังก็ทราบว่ามีข้อความที่กล่าวถึงพระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับท่านพระมหาโมคคัลลานะด้วยใจ คือ ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ แม้ไม่ได้เสด็จไป ซึ่งคนสมัยนี้ก็ทำได้ ไม่ต้องไปหากันก็คุยกันได้ทางโทรศัพท์ นี่เป็นคนธรรมดา ไม่ได้เป็นพระสาวก ไม่ได้เป็นพระอริยเจ้า

ถ้าสมัยนี้ทำไม่ได้ คนยุคนี้อาจจะไม่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่การกระทำที่เป็นไปได้อำหรับคนธรรมดา ที่สามารถจะสนทนากันแม้ว่าจะอยู่ไกล โดยที่ไม่ต้องไปหากัน ทำให้เข้าใจในทางวิชาการว่า สามารถที่จะเป็นไปได้

เพราะฉะนั้น สำหรับคนที่ยังมีกิเลสยังทำได้อย่างนี้ ผู้ที่เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอานุกาของพระองค์จะเกินจักรวาลไปมีประมาณเท่าไร ก็ย่อมเป็นสิ่งที่จะเป็นไปได้ โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือสมัยนี้เลย ซึ่งเครื่องมือในยุคนี้นั้นก็เกิดขึ้นจากจิตของคนที่มาamayด้วยกิเลส สามารถที่จะทำได้เพียงเท่านี้ ถ้าจิตผ่องใสปราศจากกิเลส ประกอบด้วยสติปัญญาซึ่งแทงตลอดในธาตุทั้งหลาย ก็ย่อมสามารถที่จะกระทำการสิ่งซึ่งน่าอัศจรรย์ ด้วยอานุภาพของความบริสุทธิ์ของจิตนั้นได้

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า

เป็นลาภของข้าพระองค์หนอ ข้าพระองค์ได้ดีแล้วหนอ ที่ข้าพระองค์มีพระศาสดาผู้มีฤทธิ์ มีอานุภาพมากอย่างนี้

เมื่อท่านพระอานนท์กราบทูลอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุททายีได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกร อานนท์ ในข้อนี้ท่านจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าศาสดาของท่านมีฤทธิ์ มีอานุภาพมากอย่างนี้

เมื่อท่านพระอุททายีกล่าวอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระอุททายีว่า

ดูกร อุททายี เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ ถ้าอานนท์ยังไม่หมดราคะเช่นนี้ พึงทำกาละไป เธอพึงเป็นเจ้าแห่งเทวดาในหมู่เทวดา ๗ ครั้ง พึงเป็นเจ้าจักรพรรดิในชมพูทวีปนี้แหละ ๗ ครั้ง เพราะจิตที่เลื่อมใสนั้น ดูกร อุททายี ก็แต่ว่าอานนท์จักบริณีพพานในอภัพนี้เอง ฯ

จบ อานันทวรรคที่ ๓

ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นผลของกุศล คือ อปายณะ ความนอบน้อมที่ท่านพระอานนท์มีต่อพระผู้มีพระภาค ซึ่งถ้าท่านพระอานนท์ยังไม่บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ผลของจิตที่เลื่อมใสนั้นก็จะมีมาก ที่จะทำให้ท่านพระอานนท์เป็นเจ้าแห่ง

เทวดาในหมู่เทวดา ๗ ครั้ง เป็นพระเจ้าจักรพรรดิในชมพูทวีป ๗ ครั้ง แต่นั่นไม่ใช่ความปรารถนาของท่านพระอานนท์ คือ ท่านไม่ได้หวังในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะในวันหนึ่ง ๆ อย่างคนที่ยังไม่เห็นประโยชน์ ไม่เห็นคุณของปัญญาว่าเหนือสิ่งอื่นใด เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงพยากรณ์ท่านพระอานนท์ว่า อานนท์จักบริณีพพานในอัฐภาพนี้เอง

ท่านผู้ฟังสงสัยไหมว่า พระผู้มีพระภาคจักทรงพยากรณ์อนาคตได้อย่างถูกต้องละเอียดถี่ถ้วน และได้ไกลมาก เพราะเหตุใด

ถ้าท่านผู้ฟังเห็นคนดื่มยาพิษ ท่านทราบไหมว่าอะไรจะเกิดขึ้น แม้ว่าไม่ใช่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ว่าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งในอริยาคัย ในอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลายโดยละเอียด เมื่อรู้แจ้งอินทรีย์ คือ ปัจจัยของสัตว์ทั้งหลาย ก็ย่อมที่จะรู้กำลังของอินทรีย์ซึ่งเป็นปัจจัยนั้นว่า จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สภาพธรรมอะไรเกิดขึ้นในกาลอนาคตสำหรับแต่ละบุคคล

จากข้อความในพระสูตรนี้ ท่านผู้ฟังจะเห็นความเลื่อมใสของท่านพระอานนท์ ซึ่งตรงข้ามกับสุนัขขี้ตະโอรสเจ้าลิจจวี ซึ่งแม้ว่าจะติดตามพระผู้มีพระภาคไปเบื้องหลัง แต่ไม่เห็นในอานุภาพของพระผู้มีพระภาค ในความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าของพระองค์

และที่ท่านพระอุทายีกเล่ากับท่านพระอานนท์ว่า ดูกร อานนท์ ในข้อนี้ท่านจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าศาสดาของท่านมีฤทธิ์ มีอานุภาพมากอย่างนี้ ซึ่งท่านพระอุทายีก็คงจะคิดว่า การที่ท่านพระอานนท์แสดงความเลื่อมใสถึงอย่างนั้น จะมีประโยชน์อะไร ในเมื่อเป็นอานุภาพของผู้อื่น คือ เป็นอานุภาพของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่พระผู้มีพระภาคทรงเห็นผลของความเลื่อมใส ซึ่งเป็นความนอบน้อมอย่างยิ่งของท่านพระอานนท์ที่มีต่อพระองค์ จึงได้แสดงผลของความนอบน้อมของจิตที่เลื่อมใสนั้นว่า ดูกร อุทายี เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ ถ้าอานนท์ยังไม่หมดราคะเช่นนี้ ฟังทำกาละไป เธอพึงเป็นเจ้าแห่งเทวดาในหมู่เทวดา ๗ ครั้ง พึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิในชมพูทวีปนี้แหละ ๗ ครั้ง

ไม่ได้มุ่งหมายที่จะให้ใครปรารถนาที่จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หรือว่าเป็นเจ้าแห่งเทวดาในหมู่เทวดา แต่ทรงแสดงธรรมตามความเป็นจริงในขณะนั้นว่า เมื่อมีศรัทธาที่มีกำลังอย่างนั้น ย่อมจะเป็นปัจจัยให้ได้รับผลอย่างไรตามความเป็นจริง

๖๘๙

ถ. การที่ท่านพระอานนทิดีใจในพระผู้มีพระภาคที่มีอานุภาพมากอย่างนั้น ความดีใจนี้ผมคิดว่า คงจะเกิดจากโลภมูลจิต ที่ท่านกล่าวว่า ศาสดาของเรามีอานุภาพอย่างนี้ ด้วยความดีใจในศาสดาของท่าน ท่านก็เลยเกิดความเลื่อมใส มีความนอบน้อม เพราะฉะนั้น โลภมูลจิตที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ยังสามารถให้ไปเกิดเป็นเจ้าเทวดาในหมู่เทวดา หรือไปเกิดเป็นเจ้าจักรพรรดิได้หรือ

สุ. แม้พระผู้มีพระภาคเองยังไม่ทรงพยากรณ์จิตของท่านพระอานนทฺ์ในขณะนั้นว่าเป็นโลภะ แต่ตรัสถึงจิตที่เลื่อมใส เพราะฉะนั้น ยากที่บุคคลอื่นจะรู้ หรือจะพยากรณ์จิตของคนอื่นว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศล ซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็วจริงๆ จะขอไว้ก่อน พิสูจน์เสียก่อนก็ได้ไม่ได้ เพราะว่าดับไปแล้ว

เพราะฉะนั้น สติจะต้องระลึกรตรลักษณะพร้อมปัญญาที่สามารถจะรู้ชัดทันทีในสภาพธรรมที่ยังไม่ดับไปว่า ลักษณะที่แท้จริงของจิตในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล และก็ดับไป และมีลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลเกิดต่อ ต้องตรงต่อลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏตามความเป็นจริง

ถ้าท่านผู้ฟังสนใจที่จะได้ทราบข้อความที่ท่านพระอภิกุ อัครสาวกของท่านสิขี พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่ยังให้หมื่นโลกธาตุดีรู้แจ่มแจ้งด้วยเสียงได้ ก็มีปรากฏใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรุณวตีสสูตรที่ ๔**

กุศลจิตซึ่งเป็นความอ่อนโยน หรือว่าเป็นความอ่อนน้อมของจิต ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า แม้ว่าเป็นกุศล ซึ่งไม่น่าจะเกิดยากเลย แต่ว่าตามความเป็นจริง บางครั้งก็ไม่เกิด และก็เกิดยาก ไม่ใช่ว่าจะเกิดได้โดยง่ายเสมอไป

สำหรับผู้ที่จะสมควรความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยน ก็สามารถที่จะเกิดอุปายนกุศล คือ ความอ่อนน้อม ได้ไม่ยาก แต่สำหรับผู้ที่จะสมควรความถือตน หรือความมานะ จะเห็นได้ว่า เป็นการยากที่จะเกิดขึ้น

สำหรับความอ่อนน้อมซึ่งเป็นกุศล ที่เกิดได้ไม่ถาวรนัก แต่เมื่อเกิดแล้ว ย่อมให้ผลเป็นกุศลวิบาก ขอกล่าวถึงผลของกุศลที่เป็นความอ่อนน้อมใน **ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ทวารปาลกวิมาน ข้อ ๕๕** ที่ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า เพราะกรรมอะไรถึงเป็นเหตุให้ได้ผลบุญอย่างนั้น

เทพบุตรตอบว่า

พันปีทิพย์เป็นอายุของข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าได้ทำกุศลด้วยเหตุเพียงพูดอ่อนหวาน ประพฤติด้วยใจ บุคคลผู้ทำบุญด้วยเหตุเพียงพูดอ่อนหวานและยังใจให้เลื่อมใสเท่านั้น จักดำรงอยู่ในชั้นดาวดึงส์นี้สิ้นพันปี และพร้อมไปด้วยทิพยกายคุณ ข้าพเจ้ามีวรรณงามเช่นนี้เพราะบุญกรรมนั้น ฯลฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ อย่างนี้เพราะบุญกรรมนั้น

ท่านผู้ฟังเคยสังเกตไหมว่า คำพูดของท่านส่วนมากในชีวิตประจำวันเป็นคำพูดที่อ่อนหวาน หรือว่าตรงกันข้าม

บางคนก็อยากที่จะพูดจาอ่อนโยน มีจิตใจที่อ่อนโยน แต่ว่าเหตุการณ์กับสิ่งแวดล้อมไม่เป็นปัจจัยที่จะให้วาจาที่อ่อนโยนเกิดได้ แต่มักจะเป็นคำพูดที่ดู หรือว่ารุนแรง หยาบกระด้าง เผ็ดร้อน หรือบางคนก็อาจจะคุ้นเคยกับการพูดกระทบกระเทียบเปรียบเปรยจนกระทั่งเป็นนิสัย โดยที่ไม่ทราบว่า ในขณะที่สภาพของจิตขาดความเมตตาอย่างยิ่ง ถ้าความเมตตาเกิดขึ้นในขณะที่นั้น พูดอย่างนั้นไม่ได้ จะมีการวิวัติวิจิตุจริตในขณะที่นั้นทันที แต่ผู้ที่สะสมอกุศลจิต อกุศลธรรมมามากในการที่จะเป็นผู้ที่ใช้คำพูดอย่างนั้น ก็จะได้เห็นว่า ในวันหนึ่ง ๆ คำพูดก็มักจะเป็นอย่างนั้นมากกว่าคำพูดที่อ่อนโยน

บางท่านก็มีข้อแก้ตัวว่า มีความจำเป็นเสียจริง ๆ ที่จะต้องดู จะต้องพูดอย่างนั้น แต่ถ้าสติเกิด จะระลึกได้ทันทีว่า ในขณะที่นั้นเป็นอกุศลธรรม เกิดหิริ ความละอาย เกิดโอตตปปะ การเห็นภัย เห็นโทษของอกุศลธรรมในขณะที่นั้น และรู้ด้วยว่า ถ้าไม่พูดอย่างนั้น เปลี่ยนเป็นคำพูดที่เป็นไปด้วยกุศลจิต เป็นคำพูดที่อ่อนหวานด้วย

จิตใจที่อ่อนโยน ก็จะได้ผลที่เสมอกัน หรืออาจจะมากกว่าด้วย โดยที่ไม่จำเป็นต้องเป็นคำดู หรือเป็นคำที่หยาบคาย เผ็ดร้อนรุนแรง

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานบ่อย ๆ เนือง ๆ สติจะระลึกได้ และหิริจะเกิด ละอายทันทีในอกุศลธรรมที่กำลังเป็นปัจจัยให้เกิดคำพูดที่ไม่อ่อนโยน แต่ก่อนอื่น จะต้องเป็นผู้ที่รู้จักตนเอง ไม่เข้าข้างตัวเอง

เมื่อเป็นผู้ที่รู้จักตัวเอง จะทำให้ระลึกรู้ลักษณะสภาพของจิตที่เป็นปัจจัยให้เกิดคำพูดอย่างนั้นในขณะนั้นได้ทัน และถ้ากุศลจิตเกิดพร้อมกับหิริโอตตัปปะ ก็จะทำให้ละอาย และเห็นโทษของอกุศลธรรมในขณะนั้น

ถ้ายังมีคนที่ไม่เห็นโทษ ยังคิดว่าคำพูดอย่างนั้นก็สมควร แต่ความจริงแล้ว จะเห็นได้ว่า ขณะใดที่อกุศลธรรมตั้งจิตไว้ผิด ก็จะมีข้อแก้ตัวต่าง ๆ ประกอบว่า เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมจำเป็นที่จะต้องใช้คำพูดอย่างนั้น นั่นเป็นเพราะอกุศลธรรมตั้งจิตไว้ผิด จึงเห็นผิด เห็นว่าธรรมที่เป็นอกุศลนี้เป็นสิ่งที่สมควรในเหตุการณ์นั้น แต่ถ้าสติเกิด กุศลธรรมตั้งจิตไว้ชอบ เปลี่ยนทันที มองเห็นโทษจริง ๆ เกิดหิริโอตตัปปะจริง ๆ ว่า นี้ออกุศลธรรม ซึ่งเข้าใจผิดคิดว่าดี จึงทำให้เป็นนิสัยที่จะใช้คำรุนแรงหยาบคาย เผ็ดร้อน

เพราะฉะนั้น ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคลเลย แล้วแต่ว่าสภาพธรรมที่เป็นกุศลจะเกิดขึ้นตั้งจิตไว้ชอบ หรือว่าสภาพธรรมที่เป็นอกุศลจะเกิดขึ้นตั้งจิตไว้ผิด

สำหรับผู้ที่อบรมจิตใจที่จะเป็นผู้ที่อ่อนโยน และเป็นผู้ที่อ่อนน้อมทั้งกาย ทั้งวาจา ก็เป็นการดีที่จะขัดเกลาอกุศลธรรมที่เป็นความมานะ ความถือตน ความสำคัญตน บางท่านตรงกันข้าม ชอบจริง ๆ ที่จะเป็นผู้ที่อ่อนโยน อ่อนน้อม แต่ถ้าในขณะนั้นไม่มีความเข้าใจในเหตุในผลที่ละเอียด ก็อาจจะมกิลเลสที่ยังมีอยู่มากในลักษณะต่าง ๆ ทำให้เป็นผู้ที่เมาในสักการะได้ เพราะว่าบางคนเป็นผู้ที่เมาอย่างมาก ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ ในสุข นอกจากนั้นยังเมาในสักการะที่ผู้อื่นกระทำต่อตนด้วย ชอบที่จะให้ผู้อื่นแสดงความนอบน้อมอ่อนน้อม หรือเห็นความสำคัญของตน

แสดงให้เห็นว่า อกุศลธรรมมีมาก และในรูปลักษณะต่าง ๆ กัน อกุศลธรรม บางครั้งทำให้เป็นผู้ที่หยาบกระด้าง ไม่อ่อนโยน ลำคัญตน และบางครั้งก็ทำให้เป็นผู้ที่ต้องการให้คนอื่นแสดงความนอบน้อมต่อตน เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า อกุศลธรรม กว่าจะดับได้เป็นสมุจเฉท จะต้องมีการปัจจัยเกิดขึ้นปรากฏในลักษณะต่าง ๆ กัน และ สำหรับผู้ที่เมามากในสังการะ ก็ย่อมเป็นผู้ที่สามารถจะกระทำอกุศลกรรมได้

ขอล่าวถึงท่านพระเทวทัต ซึ่งเป็นผู้ที่เมามากในสังการะ ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เทวทัตตสูตรที่ ๒** มีข้อความว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ในเมื่อ พระเทวทัตได้หนีไปแล้วไม่นาน ๆ ครั้งนั้นแล

ท้าวสหัมบดีพรหม เมื่อราตรีปฐมยามล่วงไปแล้ว มีศรัทธาอันงดงามยิ่ง ยังภูเขาคิชฌกูฏทั้งสิ้นให้สว่างแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ ถวาย อภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ท้าวสหัมบดีพรหมยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว บรรดาพระเทวทัต ได้ภาสิตคาถานี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า

ผลกล้วยแลเยื่อฆ่าต้นกล้วย ขุ่ยไผ่เยื่อฆ่าต้นไผ่ ขุ่ยอ้อยเยื่อฆ่าต้นอ้อย
สังการะเยื่อฆ่าบุรุษชั่ว เหมือนลูกในท้องฆ่าแม่ฆ่าอัคร ฉะนั้น ฯ

ควรระวัง เพราะว่าพระธรรมทั้งหมดมีประโยชน์ ถ้าผู้ใดซึ่งมีคุณงามความดี และผู้อื่นก็นอบน้อมสังการะท่านมากทีเดียว ก็อย่าเมาในสังการะ เพราะถ้าปรารถนา ที่จะให้ผู้อื่นแสดงความนอบน้อมต่อท่าน ท่านจะเป็นผู้ที่มีความยึดมั่นและสำคัญใน ตนเองอย่างมาก จนกระทั่งเวลาที่บุคคลอื่นแสดงความนอบน้อมต่อบุคคลอื่น ท่านก็ อาจจะพอใจ ใครที่จะให้บุคคลนั้นแสดงความนอบน้อมสังการะต่อท่านเท่านั้น

อย่างท่านพระเทวทัต ท่านก็ต้องมีสาวก มีผู้ที่เชื่อฟังคำท่าน นอบน้อมต่อท่าน ประพฤติปฏิบัติตามท่าน แต่ไม่เสมอพระผู้มีพระภาค เพราะฉะนั้น ด้วยความสำคัญ ในตน ต้องการให้บุคคลอื่นแสดงความนอบน้อมต่อตน แทนที่จิตของท่านจะเป็นผู้ที่

ความอ่อนโยน และขัดเกลากิเลสของตน ไม่ติดไม่เมาในสักการะที่ผู้อื่นกระทำต่อท่าน ท่านกลับไม่ยินดีไม่พอใจในการที่บุคคลอื่นแสดงความนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาค มากกว่าท่าน จนกระทั่งมีจิตริษยา ถึงกับจะปลงพระชนม์พระผู้มีพระภาค

สำหรับผลของอุปายนกุศลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกก็มีมาก ขอกล่าวถึง ตัวอย่างในพระไตรปิฎก

ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ จัณฑาลวิมาน มีข้อความว่า

พระมหาโมคคัลลานเถระได้กล่าวคาถาสองคาถาความว่า

แนะนำยัจฉताल ท่านจงถวายอภิวาทพระบาทยุคลของพระสมณโคดม ผู้อุดมด้วยพระเกียรติยศ พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าผู้วิเศษทั้งหลาย ได้ประทับยืนอยู่เพื่อ ทรงอนุเคราะห์ท่านคนเดียวเท่านั้น ท่านจงยังจิตให้เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า ผู้ห่างไกลจากกิเลสทั้งหมด เป็นผู้หนักแน่น แล้วจงประคองหัตถ์ถวายอภิวาทโดยเร็วเถิด ชีวิตของท่านยังเหลือน้อยเต็มที

เพื่อจะแสดงประวัติของหญิงจัณฑาลนั้นโดยตลอด ท่านพระสังคีติกาจารย์จึงกล่าวคาถาสองคาถาที่ว่า

หญิงจัณฑาลผู้มีตนอันอบรมแล้ว ดำรงไว้ซึ่งสรีระอันเป็นที่สุด อันพระมหาเถระตักเตือนแล้ว จึ่งถวายบังคมพระบาทยุคลของพระสมณโคดมผู้อุดมด้วยพระเกียรติยศ แม้โคนมได้ขวิดนาง ในขณะที่กำลังยืนประคองหัตถ์นมัสการ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ส่องแสงสว่าง คือ พระญาณ ในโลกอันมืดมัว

เมื่อนางสิ้นชีวิตแล้วก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และได้มาถวายนมัสการท่านพระมหาโมคคัลลานะด้วยความกตัญญูกตเวทิตา ไหว้เท้าทั้งสองของพระโมคคัลลานเถระ องค์อรหันต์ แล้วก็อันตรธานไป ณ ที่นั่นนั่นเอง

เป็นบุญมากของหญิงจัณฑาลผู้นี้ ซึ่งสามารถเกิดจิตที่อ่อนโยนได้ในขณะนั้น เพราะไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ว่า จิตขณะนั้นจะเป็นอย่างไร ถึงแม้ว่าจะได้รับคำแนะนำตักเตือนให้ถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคก็ตาม แต่ถ้าจิตในขณะนั้นเกิดหยาบกระด้าง ไม่อ่อนน้อม ซึ่งแต่ละท่านจะสังเกตได้ว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะ

เกิดจิตที่จะอ่อนโยนได้ทุกครั้ง และถ้าขณะนั้นจิตเกิดหยาบกระด้าง ไม่อ่อนโยน ก็จะทำให้ไม่ได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่เพราะว่าในขณะที่นั้นจิตเลื่อมใส อ่อนโยน สามารถที่จะนมัสการพระผู้มีพระภาคได้ จึงเป็นปัจจัยให้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ อุตตรวิมาน มีข้อความว่า

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรตนหนึ่งว่า

สุธรรมสภาของท่านสักกเทวราช เป็นที่นั้งประชุมของหมู่ทวยเทพอันใด วิมานของท่านนี้ก็มีอุปมาฉันนั้น ส่องแสงสว่างไสว ลอยอยู่ในอากาศ ท่านถึงความเป็นเทพเจ้าผู้มีฤทธิ์ มีอานุภาพมาก เมื่อท่านเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ ท่านมีอานุภาพอันรุ่งเรือง และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เพราะบุญอะไร

เทพบุตรนั้น อันท่านพระมหาโมคคัลลานเถระถามแล้ว มีความปลาบปลื้มใจ จึงพยากรณ์ปัญหาแห่งผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ เป็นมาณพรับใช้สอยของพระเจ้าปายาสี ได้ทรัพย์มาแล้ว ได้กระทำการแจกจ่าย อนึ่ง ท่านผู้มีศีลทั้งหลายเป็นที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส ได้ถวายข้าวและน้ำเป็นทานอันไพบุลย์โดยเคารพ ข้าพเจ้ามีวรรณะงามเช่นนั้น เพราะบุญนั้น ฯลฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้ เพราะบุญนั้น

จบ อุตตรวิมานที่ ๑๐

ขณะที่เป็นมนุษย์ เป็นผู้รับใช้ของพระเจ้าปายาสี และได้ถวายข้าวและน้ำ ซึ่งเป็นทานของพระเจ้าปายาสีโดยเคารพ เป็นผลให้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่สำหรับพระเจ้าปายาสีเองซึ่งเป็นเจ้าของทาน ได้เกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ต่ำกว่าชั้นดาวดึงส์ ตามข้อความที่ปรากฏใน **ขุททกนิกาย**

วิมานวัตถุ เสริสสกวิมาน ข้อ ๘๔

เพราะฉะนั้น จะเห็นความต่างกันของจิตที่เลื่อมใส จิตที่อ่อนโยน กับจิตที่ไม่เคารพ ไม่เลื่อมใส ผลของกุศลที่เป็นความอ่อนน้อมที่ปรากฏใน **ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ** นั้น ก็มีมาก

ใน **วิสาขกัณฐิวิมาน** แสดงผลของการบูชาพระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคทุกวันด้วยดอกไม้ พวงมาลัย ของหอม เครื่องลูบไล้ และถึงแม้ว่าจะไม่บูชาด้วยดอกไม้ พวงมาลัย ของหอม เครื่องลูบไล้ เพียงความเคารพนอบน้อมด้วยจิต ก็เป็นกุศลอย่างมาก สามารถที่จะเป็นกุศลกรรมทำให้เกิดในสุคติภูมิได้

นอกจากนั้นใน **ขุททกนิกาย อปทาน** ก็มีข้อความต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงจิตที่อ่อนโยน อ่อนน้อมต่อพระผู้มีพระภาค **ข้อ ๑๐๒** ท่านพระพุทฺฐปัญฺฑิตเถระก็ได้เคยเป่าสังข์บูชาแด่พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าวิปัสสี

เวลาที่จิตเลื่อมใส การแสดงออกทางกาย ทางวาจา ย่อมเป็นไปตามการสะสมของจิตของแต่ละท่าน แล้วแต่ที่ท่านจะมีความถนัด หรือว่าที่ความสามารถในทางไหน

ข้อ ๑๑๔ ผู้ที่เป็นนาฏศิลป์ เช่น ท่านพระสมุณฺคเถระ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าอัสสทิสสี ก็มีจิตที่ร่าเริง ประมโม่ง ฟ้อน ขับร้อง และบรรเลงดนตรีเครื่อง ๕ ถวาย ด้วยจิตศรัทธา

ข้อ ๑๕๗ ถึงแม้ว่าจะเป็นเทพบุตร เป็นเทวดา ก็ยังมีจิตที่เลื่อมใส บูชาพระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าสิขี ด้วยการถวายดอกมณฑารพ พวงมาลัยทิพย์ เป็นหลังคาบังร่ม

เพราะฉะนั้น เวลาที่แต่ละท่านเกิดความเลื่อมใส เกิดจิตที่อ่อนโยน เกิดการแสดงความนอบน้อม ก็แล้วแต่ว่าในขณะนั้น ท่านจะกระทำการใด

ขอกล่าวถึงผู้ที่มีความอ่อนน้อมมาก ท่านผู้ฟังทราบไหมว่าท่านเป็นใคร ท่านคือพระอินทร์ แม้ว่าจะเป็นผู้ที่ใหญ่ในสวรรค์ เป็นจอมเทพ แต่ว่าเทวดาทั้งหลายในชั้นดาวดึงส์ มีความอ่อนน้อมน้อยกว่าพระอินทร์

เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟังจะเห็นตัวอย่างชีวิตของแต่ละท่าน เทียบกับสภาพจิตของท่านเอง ยังไม่ได้เป็นจอมเทพ แต่ว่าความอ่อนน้อมของท่านจะเทียบกับพระอินทร์ ซึ่งเป็นจอมเทพได้ไหม ก็เป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นว่า การขัดเกลากิเลสนี้ต้องมากจริง ๆ กิเลสจึงจะค่อย ๆ คลายและดับได้เป็นสมุจเฉท แต่ถ้ายังเต็มไปด้วยอกุศล

ต่าง ๆ มากมาย เทียบกับท่านที่กิเลสเบาบางแล้ว ก็ให้เห็นได้ว่า กิเลสของท่าน
เมื่อไหร่จะดับได้เป็นสมุจเฉท ถ้าไม่อบรมเจริญกุศล

๖๙๐

ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคมีพระมหากุณชาติทรงอนุเคราะห์โดยการทรงแสดงธรรมโดยละเอียด แม้แต่ในเรื่องของความอ่อนน้อม ซึ่งบางคนอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องที่เล็กน้อยมาก ไม่สำคัญเลย จิตใจของใครจะอ่อนโยน อ่อนน้อม หรือไม่อ่อนโยน ก็ดูเป็นเรื่องเล็กน้อยกว่าเรื่องอื่น เหมือนกับว่าไม่สำคัญ

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ทุกขณะจิตสำคัญ เพราะถ้าเป็นอกุศลธรรมก็ไม่ควรจะสั่งสมให้มากขึ้น ควรที่จะระลึกไว้ในสภาพความเป็นจริงของอกุศลว่าเป็นอกุศล เพื่อที่จะได้ละคลายให้เบาบางจนกระทั่งสามารถที่จะดับได้เป็นสมุจเฉท แม้ในเรื่องที่เข้าใจว่าเล็กน้อยที่สุด คือ ในเรื่องสภาพจิตที่อ่อนโยน สภาพจิตที่อ่อนน้อม และที่ว่าเป็นเรื่องเล็ก เล็กจริงหรือเปล่า

ถ้ากำลังของอกุศลมีมาก แม้เพียงความอ่อนโยน หรือความอ่อนน้อม จะทำได้โดยง่าย หรือโดยยาก และท่านเป็นผู้ที่พร้อมที่จะยอมรับผิดชอบ ถ้าท่านผิด หรือว่าพร้อมที่จะขอภัยท่านผู้อื่นเวลาที่ท่านกระทำผิดไปแล้วหรือไม่ ในชีวิตประจำวันจริง ๆ ก็ให้เห็นสภาพการสะสมของอกุศลธรรมได้ว่า ท่านกระทำได้โดยยาก หรือว่าโดยง่าย

ถ้าท่านเริ่มเป็นผู้ที่เห็นโทษของอกุศลทั้งหลาย และเจริญธรรมที่เป็นกุศลธรรม ก็จะเป็นผู้ที่อ่อนโยน เป็นผู้ที่ยั่งยืนในการที่จะให้กุศลจิตเกิดแทนอกุศล

ในพระไตรปิฎกมีตัวอย่างที่แสดงถึงคุณธรรม ซึ่งเป็นความอ่อนน้อม โดยเฉพาะความอ่อนน้อมของท่านผู้หนึ่ง คือ ท้าวสัฏกะ หรือพระอินทร์ ผู้เป็นจอมเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แม้ว่าท่านจะเป็นถึงจอมเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือมนุษย์ แต่ความอ่อนโยน ความอ่อนน้อมของพระอินทร์จะมีมากกว่าปุณฺณคนธรรมดาที่เป็นมนุษย์อยู่ในโลกนี้หรือไม่ ก็เป็นสิ่งที่ควรจะได้ทราบ เพื่อที่จะได้เปรียบเทียบคุณธรรมของผู้ที่เป็นถึงจอมเทพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และพระผู้มีพระ-

ภาคเองก็ทรงแสดงคุณธรรมของพระอินทร์หลายประการ เพื่อที่จะให้พระภิกษุทั้งหลาย ประพฤติตาม

เพราะฉะนั้น การที่จะกล่าวถึงท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ก็ไม่ใช่เพื่อที่จะให้ติดในผลของกุศลที่เป็นความรื่นรมย์ต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่เพื่อที่จะให้ระลึกถึงคุณธรรมของท่านผู้ที่ได้อบรมกุศล และจะได้ เป็นตัวอย่างให้ผู้ใดที่ใคร่จะขัดเกลาอกุศลให้เบาบาง ได้เห็นประโยชน์ของการที่จะอบรม เจริญกุศลทุกประการ แม้แต่ในเรื่องของความอ่อนโยน หรือความอ่อนน้อม

ข้อความใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อารัญญกสูตรที่ ๙** มีว่า

สาวัตถีนิทาน ฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ฤๅษีผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมมากรูป ด้วยกัน อาศัยอยู่ในกุฎิที่มุงบังด้วยใบไม้ ในราวป่า ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพดา กับท้าวเวปจิตติจอมอสูร เข้าไปหาฤๅษีผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม เหล่านั้นถึงที่อยู่ ฯ

ท้าวเวปจิตติเป็นเทวดาผู้เป็นหัวหน้าในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งมีทั้งหมด ด้วยกัน ๔ ท่าน ส่วนท้าวสักกะหรือพระอินทร์นั้นเป็นจอมเทพชั้นดาวดึงส์ ซึ่งสูงกว่า สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เพราะฉะนั้น ความประพฤติของท่านทั้งสองนี้ก็ต่างกัน

ข้อความต่อไปมีว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวเวปจิตติจอมอสูรสวมรองเท้าหนาหลาย ชั้น สะพายดาบ มีผู้กำนั้มให้ เข้าไปสู่อาศรมทางทวารอันเลิศ เข้าไปใกล้ฤๅษีผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเหล่านั้น ห่างไม่ถึงวา

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพดาทรงถอดฉลองพระบาท ประทานพระขรรค์ให้แก่ผู้อื่น รับสั่งให้ลดฉัตร เสด็จเข้าไปทางอาศรมโดยทางทวารเข้า ออก ประทับประคองอัญชลินมัสการฤๅษีผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเหล่านั้น อยู่ได้ดล ฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นแล ฤๅษีผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเหล่านั้นได้กล่าว กะท้าวสักกะจอมเทพดาด้วยคาถาว่า

กลิ่นของพวกฤๅษีผู้ประพฤติพรตมานาน ย่อมจะฟุ้งจากกายไปตามลม ดูกร
ท้าวสหสันันท์ พระองค์จงถอยไปเสียจากที่นี่ ดูกร ท้าวเทวราช กลิ่นของพวกฤๅษีไม่
สะอาด ฯ

ถ้ายังเป็นมนุษย์อยู่ จะเห็นได้ว่า วันหนึ่ง ๆ ต้องอาบน้ำชำระร่างกายบ่อย ๆ
เพื่อที่จะได้ไม่มีกลิ่น แต่ว่าพระอินทร์ก็ยังประทับระคองอัญชลินมัสการฤๅษีผู้มีศีลมี
กัลยาณธรรมเหล่านั้น อยู่ได้ลม ด้วยความเคารพ ซึ่งพวกฤๅษีก็เห็นว่า พระอินทร์คง
จะทนกลิ่นมนุษย์ไม่ได้ ก็ขอให้พระองค์จงถอยไปเสียจากที่นี่

ท้าวสักกะตรัสตอบว่า

กลิ่นของพวกฤๅษีผู้ประพฤติพรตมานาน ย่อมจะฟุ้งจากกายไปตามลม
ท่านเจ้าข้า พวกข้าพเจ้าต่างก็มุ่งหวังกลิ่นนี้ เหมือนกับบุคคลมุ่งหวังระเบียบดอกไม้
อันวิจิตรงดงามบนศีรษะ ฉะนั้น ก็พวกเทวดาหามีความสำคัญในกลิ่นของผู้มีศีลนี้ว่า
เป็นกลิ่นปฏิกูลไม่ ฯ

เวลาที่ได้กลิ่นไม่สะอาด กลิ่นไม่หอม ท่านผู้ฟังมีปฏิกิริยา มีอาการอะไรบ้าง
หรือเปล่า ในขณะที่สภาพของจิตเป็นอย่างไร มีความเห็นใจ มีความเข้าใจ มีความ
อ่อนโยน มีความกรุณา มีความเมตตาบ้างไหม หรือว่ามีความรังเกียจ

สภาพของจิตทุกขณะละเอียดมาก ผู้ที่ไม่เจริญกุศลจริง ๆ จะข้ามสภาพของจิต
หลายอาการลักษณะ ซึ่งเป็นอาการลักษณะของอกุศลธรรมทั้งนั้น แต่ผู้ที่อบรมเจริญ
สติปัฏฐานสามารถที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ
ตามความเป็นจริง และมีปัจจัยที่จะให้กุศลจิตเกิดได้มากกว่าอกุศล เพราะว่าปัญญา
สามารถเห็นชัดในสภาพธรรมที่เป็นอกุศลว่าเป็นอกุศล

ถ. ฤๅษีที่เทวดามาหา คงจะเป็นผู้มีศีลและมีปัญญา แต่ทำไมฤๅษี
เหล่านั้นปล่อยให้กลิ่นตัวเหม็น ไม่ยอมอาบน้ำหรืออย่างไร

สุ. มนุษย์นี้กลิ่นเป็นอย่างไร ชินกับกลิ่นมนุษย์ แต่สำหรับเทวดาไม่มี
มนุษย์ขึ้นไปอยู่บนนั้นพอที่จะให้ชินกับกลิ่นมนุษย์ได้ สำหรับมนุษย์ชินในกลิ่นมนุษย์

จนไม่เห็นว่าเป็นกลิ่นที่ไม่สะอาด เด็กเล็ก ๆ ที่เกิดมาก็มีกลิ่นแล้วใช่ไหม ถ้ามีรูปธรรมที่ใดที่มีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม จะปราศจากสี กลิ่น รส โอชะไม่ได้

ถ. เป็นธรรมดา ถ้าได้อาบน้ำวันละครั้ง ก็เป็นกลิ่นที่ไม่ใช่กลิ่นเหม็นกว่ามนุษย์ธรรมดา ที่ว่ากลิ่นมนุษย์ในที่นี้ ก็ไม่ได้บอกว่า ถูๆนั้นไม่ได้อาบน้ำมาที่วันแล้ว จึงจะว่าเหม็น

สุ. ไม่ใช่สกปรกแน่ แต่สำหรับเทพ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ เป็นทิพย์ น้ำหอมทั้งหลายในโลกนี้ที่ว่าหอมมาก สะอาด บริสุทธิ์ น่าพอใจ ก็ยังเทียบไม่ได้กับกลิ่นทิพย์ซึ่งสะอาดกว่า

ถ. ความจริง คำว่า กลิ่น ตรงกับบาลีว่า คันธะ ก็มีทั้งนั้น แม้แต่ศีลยังมีกลิ่นเลย เรียกว่า ศีลคันธะ กลิ่นของศีล นับประสาอะไรกับคนธรรมดาหรือเทวดา ศีลซึ่งเป็นธรรมก็ยังมีกลิ่น ที่กล่าวว่า ศีลคันธะ อนุตตรโร กลิ่นของศีลประเสริฐที่สุด

สุ. ท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า ลักษณะของเทวดา หรือว่าบุคคลในเทวโลก ดูแล้วไม่ได้ต่างกับมนุษย์ เพียงแต่ว่าประณีตกว่า

ทำเวปจิตติจอมอสุรสวมรองเท้าหนาหลายชั้น สะพายดาบ มีผู้กั้นร่มให้

ถ้าไม่มีสิ่งที่คล้ายคลึงกับบุคคลในโลกมนุษย์ บนสวรรค์จะมีอะไร ก็ต้องไม่มีอะไรเลย ใช่ไหม แต่ว่ามีทุกอย่างตามฉันทะ ตามความพอใจ ตามอัธยาศัยที่สะสมมาที่จะต้องมีหลาย ๆ อย่างในโลกมนุษย์ ในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะไปเกิดในสวรรค์แล้ว อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ก็ยังคงสมบูรณ์มากมาย แต่ว่าเป็นสิ่งที่ประณีตทั้งนั้น มิฉะนั้นแล้วก็จะปราศจากทุกสิ่งทุกอย่างหมด ไม่มีอะไรเลย เครื่องประดับเครื่องประกอบก็ต้องมากมายเพิ่มขึ้น และกวีจิตรขึ้น

ถ. คำว่า อสุระ อสุรกาย เป็นภพภูมิหนึ่งในอบายภูมิสี่ ทำไมในที่นี้ถึงกล่าวว่า เป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาซึ่งเป็นสุคติภูมิ อสุรกายนี้ควรจะเป็นอบายภูมิ

สุ. มีศัพท์หลายศัพท์ ซึ่งหมายรวม มีความหมายหลายอย่าง อย่างคำว่า อสุระ หรือ อสูร เป็นเทพพวกหนึ่งก็ได้ หรือว่าเป็นการปฏิสนธิในชั้นอบายภูมิ เป็นพวกอสุรกายอีกพวกหนึ่งต่างหากก็ได้

เหมือนกับคำว่า ยักษ์ ฟังดูแล้วจะต้องกลัวใช่ไหม ไม่น่าจะเป็นเทพได้เลย แต่ก็เห็นเทวดาพวกหนึ่ง คือ เป็นเทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกาพวกหนึ่ง ซึ่งต่ำกว่าชั้นดาวดึงส์

ถ. เทวดานี้แบ่งชั้นกันอย่างไร

ส. โลกต่างกัน สถานที่ โอกาสซึ่งเป็นปฏิสนธิก็ใกล้ไกลต่างกัน สำหรับผู้ที่เกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ก็อาจจะเกิดใกล้เคียงกับโลกมนุษย์มากกว่าสวรรค์ชั้นอื่น โอกาสหรือสถานที่เกิดของแต่ละบุคคลต่างกันไปตามภพภูมิ

ถ้าพูดถึงเรื่องบุคคลอื่น ก็จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ๆ เพราะว่าบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดท่าน ก็คงมีไม่มาก คือ ภายในครอบครัว และกว้างขวางออกไปถึงวงศ์ญาติญาติ เพื่อนฝูง แต่ยิ่งไกลออกไป ก็ยังมีสัตว์ บุคคลต่าง ๆ มากมาย ซึ่งวิจิตรแปลก ๆ ต่าง ๆ กันออกไปจนกระทั่งเมื่อยังไม่สามารถจะประจักษ์จริง ๆ ได้ ก็ต้องอาศัยข้อความที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้ อย่างเรื่องของสวรรค์ชั้นต่าง ๆ หรือเรื่องกำเนิดต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งท่านผู้ฟังก็ไม่สามารถที่จะคิดได้เลยว่า ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ นั้น มีเครื่องประดับอย่างไร มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร มีฉันทะ มีความพอใจอย่างไร แต่ว่าตราบใดที่กิเลสยังไม่ได้ดับหมดสิ้นเป็นสมุจเฉท ก็ยังมีการกระทำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกของบุคคลต่าง ๆ กัน เป็นเครื่องให้เทียบเคียงระหว่างกุศลธรรมและอกุศลธรรม ไม่ว่าจะเป็นในโลกนี้ หรือแม้ในสวรรค์ ก็ให้เห็นสภาพของกุศลธรรมหรืออกุศลธรรมที่จะแสดงให้เห็นว่า แม้ในที่นั้น ๆ ก็ยังไม่หมดกิเลส เป็นปัจจัยให้เกิดการกระทำที่ต่างกันไป

ข้อความใน สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สักกสังยุต ตติยเทวสูตรที่ ๓ มีว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ในป่ามหาวัน เขตเมืองเวสาลี ฯ

ครั้งนั้นแล เจ้าลิจจวีพระนามว่ามหาลี เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง เมื่อประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งเรียบร้อยแล้ว ได้ตรัสทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงเห็นท้าวสักกะจอมเทพหรือ พระพุทธเจ้าข้า
ฯ

แม้แต่เจ้าลิจจวีก็น่าสงสัยว่า พระผู้มีพระภาคนั้นสามารถที่จะเห็นท้าวสักกะจอมเทพหรือไม่

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร มหาลี อาตมาเห็นท้าวสักกะจอมเทพ ถวายพระพร ฯ

เจ้าลิจจวีพระนามว่ามหาลีกราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ผู้ที่พระองค์ทรงเห็นนั้น จักเป็นรูปเปรียบของท้าวสักกะเป็นแน่ เพราะว่าท้าวสักกะจอมเทพยากที่ใคร ๆ จะเห็นได้ พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ยังไม่มั่นใจในพระปัญญา ในพระญาณของพระผู้มีพระภาคว่า สามารถที่จะเห็นท้าวสักกะจอมเทพได้จริงหรือเปล่า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกร มหาลี อาตมา รู้จักท้าวสักกะด้วย วัชรกรรมเครื่องกระทำให้เป็นท้าวสักกะด้วย และรู้ถึงธรรมที่ท้าวสักกะได้ถึงความเป็นท้าวสักกะเพราะเป็นผู้สมาทานธรรมนั้นด้วย

ดูกร มหาลี ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน เป็นมาณพชื่อว่ามฆะ เพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า ท้าวมฆะ

ดูกร มหาลี ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้ให้ทานมาก่อน เพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า ท้าวปรินททะ

ดูกร มหาลี ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้ให้ทานโดยเคารพ เพราะเหตุนั้น จึงถูกเรียกว่า ท้าวสักกะ

ดูกร มหาลี ทำวสัฏกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้ให้ที่พักอาศัย เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า ทำววาสวะ

ดูกร มหาลี ทำวสัฏกะจอมเทพย่อมทรงคิดเนื้อความได้ตั้งพันโดยครู่เดียว เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า ทำวสหัสณัน

ดูกร มหาลี ทำวสัฏกะจอมเทพทรงมีนางอสุภกัญญานามว่าสุชาเป็นปชาบดี เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า ทำวสุขัมบดี

ดูกร มหาลี ทำวสัฏกะจอมเทพเสวยรัชสมบัติเป็นอิสราธิบดีของทวยเทพชั้นดาวดึงส์ เพราะเหตุนี้ จึงถูกเรียกว่า เทวานมินทะ ฯ

ท่านผู้ฟังมีชื่อเดียวหรือหลายชื่อ ตามคุณธรรมของท่าน บางท่านอาจจะมีหลายชื่อ แล้วแต่ท่านประกอบคุณธรรมอย่างไรบ้าง

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร มหาลี ทำวสัฏกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการบริบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมาทานวัตรบท ๗ ประการ จึงได้ถึงความเป็นทำวสัฏกะ วัตรบท ๗ ประการเป็นไหน คือ เราพึงเลี้ยงมารดาบิดาจนตลอดชีวิต ๑ เราพึงประพฤดิอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต ๑ เราพึงพูดวาจาอ่อนหวานตลอดชีวิต ๑

ใครทำได้บ้าง กุศลจิตที่จะเกิด ที่จะเป็นผู้อ่อนโยน วิริตวิจิตรุจริตที่เป็นวาจาที่หยาบกระด้างทำให้ผู้อื่นไม่สบายใจ แต่ว่าทำวสัฏกะได้ประพฤดิวัตรบท ๗ ประการ ซึ่งข้อหนึ่งมีว่า เราพึงพูดวาจาอ่อนหวานตลอดชีวิต ๑

ถ้าใครเป็นผู้ที่พูดวาจาไม่อ่อนหวาน ให้ทราบว่ นั้นเป็นอกุศลจิต เปลี่ยนได้ แก้ได้ อบรมใหม่ได้ ให้เกิดกุศลได้

ข้อความต่อไป

เราไม่ฟังพูดวาจาเสื่อมเสียตลอดชีวิต ๑ เราฟังมีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทินอยู่ครองเรือน มีการบริจาคอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต ๑ เราฟังพูดคำสัตย์ตลอดชีวิต ๑ เราไม่ฟังโกรธตลอดชีวิต ถ้าแม้ความโกรธพึงเกิดขึ้นแก่เรา เราฟังกำจัดมันเสียโดยฉับพลันทีเดียว ๑

ดูกร มหาลี ท้าวสักกะจอมเทพเมื่อยังเป็นมนุษย์อยู่ในกาลก่อน ได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการนี้บริบูรณ์ เพราะเป็นผู้สมาทานวัตรบท ๗ ประการดังนี้ จึงได้ถึงความเป็นท้าวสักกะ ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยาภรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

เทวดาชั้นดาวดึงส์ กล่าววรชนผู้เป็นบุคคลเลื่องมารดาบิดา มีปกติประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล เจริญอ่อนหวาน กล่าวแต่คำสมานมิตรสหาย ละคำเสื่อมเสีย ประกอบในอุบายเป็นเครื่องกำจัดความตระหนี่ มีวาจาสัตย์ ครอบงำความโกรธได้นั้นแล้วว่า เป็นสัปปุรุษ ดังนี้

